ڕێساکانی ڕەفتار و مامەڵە بۆ نەوەی قورئان

Contents

پێشەکی

میعراجی ئەدەب و شکۆی زانست

بِسْمِ اللَّهِ نُورِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

سوپاس و ستایش بۆ ئەو خودایەی کە مرۆڤی بە زانست ڕازاندەوە و قورئانی کردە ڕێبەر و نووری ژیانمان. درووود و سڵاو لەسەر پێشەوای مرۆڤایەتی محەمەدی کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ، کە مامۆستای یەکەمی ئەدەب و ڕەوشت بوو و فەرمووی :إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ.

ئەی ئەو فێرخوازەی پێیەکانت بەرەو ماڵی خودا هەنگاو دەنێن و دڵت تینووی کەلامی ئەوە، بزانە کە تۆ تەنها بەرەو بینایەک ناڕۆیت، بەڵکو بەرەو "میعراجی زانست "بەڕێوەیت. قورئان تەنها پیت و وشە نییە لەناو دڵدا کۆبکرێتەوە، بەڵکو ڕەوشت و شکۆیە لە جەستەدا دەبێت ڕەنگ بداتەوە. پێشینانی چاکمان دەیانفەرموو" :ئەدەب بەرگی زانستە، هەر کەسێک بەرگەکەی نەپۆشێت، زانیارییەکەی تەنها دەبێتە بارگرانی بەسەریەوە ."مزگەوت و سەنتەرەکانی قورئان، ئەو باخچە پیرۆزانەن کە فریشتەکان باڵەکانیان تێدا ڕادەخەن بۆ فێرخوازان؛ ئایا دەکرێت مرۆڤ پێ بنێتە ناو باڵەفڕێی فریشتەکان و خاوەنی باڵاترین "ئەتەکێت" و "ئەدەب" نەبێت؟

ئەم ڕێبەرنامەیە، پەیماننامەیەکی ڕۆحییە لە نێوان تۆ و ئەو پیرۆزییەی هەڵتگرتووە. فێرت دەکات کە چۆن "بێدەنگی"ت ببێتە تێفکرین، "قسە"ت ببێتە زیکر، و "مامەڵە"ت ببێتە ئاوێنەیەک بۆ جوانییەکانی ئیسلام. لێرەدا فێردەبیت کە ڕێزی مامۆستا کلیلی فەتحی دڵەکانە، و ئەدەب لەگەڵ هاوڕێیان، نیشانەی تێگەیشتنە لە مانای برایەتیی ئیمانی.

وەرە با پێکەوە، بە پۆشاکی ئەدەبەوە بچینە خزمەت قورئان، چونکە خودا زانست نادات بەو کەسانەی کە دڵ و ڕەفتاریان بە ئەدەب ڕانەهاتووە.

١ .ئەتەکێت وەک عیبادەت و جەوهەری بڕوا

ئەتەکێت لە چوارچێوەی مزگەوت و سەنتەری قورئاندا، تەنها ڕێسایەکی وشکی مرۆیی نییە بۆ ڕێکخستنی کات و شوێن، بەڵکو "عیبادەتێکی نادیارە " کە گوزارشت لە ئاستی نزیکی بەندە دەکات لە خودای گەورە. لێرەدا بە درێژی تیشک دەخەینە سەر ئەم چەمکە:

یەکەم: بنەمای شەرعی بۆ ئەتەکێت بە گەورەگرتنی دروشمەکان

ئەتەکێت لە ناو ماڵی خودادا جۆرێکە لە تەقوا. کاتێک فێرخواز بە ئەدەبەوە مامەڵە دەکات، لە ڕاستیدا ڕێز لەو شوێنە دەگرێت کە ناوی خودای تێدا دەهێنرێت.

بەڵگەی قورئانی :خوای گەورە دەفەرموێت :ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ [الحج: ٣٢]. مزگەوت و کۆڕی قورئان لە گەورەترین دروشمەکانی خودان، بۆیە ڕەفتاری جوان تێیدا نیشانەی زیندوویی دڵە.

قسەی زانایان :ئیمامی "قورتوبی" دەفەرموێت: "بە گەورەگرتنی دروشمەکان ئەوەیە کە بەندە بەوپەڕی شکۆ و ئەدەبەوە بەرەو پیر پیرۆزییەکانی ئایین بڕوات."

دووەم: ئەتەکێت وەک تەواوکاری بڕوا ئیمان

ئیمان تەنها وتەی زمان نییە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەو بڕوایەیە لە ناو ڕەفتاردا. ئەتەکێت ئەو بەرگەیە کە ئیمانی پێ دەناسرێتەوە.

فەرموودەی پیرۆز: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت :أكملُ المؤمنين إيمانًا أحسنُهم خُلقًا" تەواوترین بڕواداران لە ڕووی ئیمانەوە، ئەوانەن کە ڕەوشتیان لە هەمووان جوانترە."

قسەی زانایان: ئیمامی "ئیبن قەییم" دەفەرموێت: "ئەدەبی مرۆڤ نیشانەی بەختەوەری و سەرکەوتنیەتی، وە کەم ئەدەبی نیشانەی

بێبەشبوون و تیاچوونیەتی، هیچ شتێک نییە خێری دونیا و قیامەت کێش بکات وەک ئەدەب."

سێیەم: زانست پێویستی بە ئەدەب هەیە پێشەکی فێربوون

زانایانی پێشین هەمیشە پێیان وابووە کە فێربوونی ئەتەکێت و ئەدەب، کلیلی چوونە ناو جیهانی زانستە. زانستێک ئەدەبی لەگەڵ نەبێت، زیانی زیاترە وەک لە سوودی.
قسەی زانایان :ئیمامی "ئیبن موبارەک" دەفەرموێت :نحن إلى قليلٍ من الأدب أحوجُ منا إلى كثيرٍ من العلم" ئێمە پێویستمان بە کەمێک لە ئەدەب زیاترە وەک لە زۆرێک لە زانست."
ئەزموونی سەلەف" :ئیبن سیرین" دەفەرموێت: "ئەوان هاوەڵان و تابعین فێری ئەتەکێت و ڕێگای ڕەفتار دەبوون، وەک چۆن فێری زانست دەبوون."

چوارەم: گەیشتن بە پلەی "ئیحسان" لە ڕێگەی ئەتەکێتەوە

ئیحسان ئەوەیە کە وا عیبادەت بکەیت کە خودا دەبینیت. فێرخوازی قورئان کاتێک لە ناو سەنتەردا بە هێمنی دەڕوات، بە دەنگی نزم دەدوێت، و ڕێز لە کتێب و مامۆستا دەگرێت، ئەوە گەیشتووە بە پلەی ئیحسان.
فەرموودەی پیرۆز: لە فەرموودەکەی جوبریلدا هاتووە :الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه. ئەتەکێت مانیفێستکردنی ئەم بینینە خوداییەیە لە ناو ڕەفتاری ڕۆژانەدا.

پێنجەم: ئەتەکێت وەک پارێزەری زانست نموونەی مۆم و شوشە

وەک چۆن باس کرا، ئەگەر زانست "مۆم" بێت، ئەوا ئەتەکێت ئەو "شوشەیەیە" کە دەیپارێزێت. مۆمێک بێ شوشە بێت، بە کەمترین بای سەرپێچی و هەڵە دەکوژێتەوە، بەڵام ئەتەکێت دەبێتە قەڵغانێک کە ناهێڵێت شکۆی زانستەکە لەکەدار بێت.

قسەی زانایان :ئیمامی "مالیک" بە گەنجێکی قورەیشی فەرموو :یا بني تعلم الأدب قبل أن تتعلم العلم" ڕۆڵەکەم، فێری ئەدەب ببە پێش ئەوەی فێری زانست ببیت". چونکە زانست بێ ئەدەب، مرۆڤ تووشی خۆبەگەورەزانین دەکات.

شەشەم: ڕەفتاری جوان بانگەوازێکی بێدەنگە

فێرخوازی قورئان لە مزگەوت و سەنتەردا، تەنها بۆ خۆی ناخوێنێت، بەڵکو دەبێتە نموونە بۆ خەڵکی تر. کاتێک خەڵک دەبینن فێرخوازێک چەند بە ئەتەکێتەوە مامەڵە دەکات، ئەوە مەیلیان بۆ ئایینەکە زیاد دەکات.

ئایەتی قورئانی: وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا [البقرة: ٨٣]. ئەم فەرمانە گشتییە، بەڵام بۆ هەڵگرانی قورئان لە ناو ماڵی خودا لەپێشترە.

قسەی زانایان: وەلیوڵلای دهلەوی دەفەرموێت: "جوانی شەرع لەوەدایە کە لە ناو جەستەی بەندەکاندا بە شێوەی ڕەفتاری ڕێک و پێک دەربکەوێت."

٢ .ئەتەکێتی ڕەفتار و ڕەوشتی فێرخواز لە ژیانی ڕۆژانەدا

فێرخوازی قورئان وەک چرایەکە لەناو تاریکیدا، هەر لایەک بڕوات دەبێت ڕێگاکە ڕۆشن بکاتەوە. ڕەوشتی ڕۆژانەت گەورەترین بانگەوازە بۆ ئەو زانستەی هەڵتگرتووە.

یەکەم: ئەتەکێتی ڕێگاوبان و ڕۆیشتن (أدب الطريق)

ڕێگا شوێنی گشتییە و مافی هەمووانی تێدایە، بۆیە فێرخواز دەبێت پارێزەری ئەو مافانە بێت.

بە هێمنی ڕۆیشتن :بە وەقار و هێمنی بڕۆ، دووربکەوەرەوە لە ڕاکردن و بازدان و دروستکردنی دەنگی بەرز کە سەرنجی خەڵک بە خراپ ڕابکێشێت.

بەڵگەی قورئانی: وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًاۖإِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا] الإسراء: ٣٧.[

پاراستنی چاو غض البصر: لە ڕێگادا چاوت بپارێزە لە سەیرکردنی حەرام و وردبوونەوە لە نامەحرەم و ماڵ و تایبەتمەندی خەڵک.

بەڵگەی قورئانی (فەرمانی ڕاستەوخۆ بۆ بڕواداران): خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ڕێنماییمان دەکات و دەفەرموێت: قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ] (النور: ٣٠ [واتە: "بە پیاوانی بڕوادار بڵێ با چاوەکانیان بپۆشن (لە سەیرکردنی نامەحرەم و حەرام) و داوێنی خۆیان بپارێزن؛ ئەوە بۆ ئەوان پاکتر و باشترە".

سڵاوکردن: سوننەتە سڵاو لەو کەسانە بکەیت کە دەیانناسی و ئەوانەیشی نایانناسی؛ ئەمە دڵەکان بۆ یەکتر نەرم دەکات.

بەڵگەی فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :(تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ) (متفق عليه) واتە: "خواردن

بدەیت بە خەڵکی، و سڵاو بکەیت لەوانەی کە دەیانناسیت و ئەوانەیشی کە نایانناسیت".

دووەم: ئەتەکێتی کڕین و فرۆشتن و بازاڕ

بازاڕ تاقیکردنەوەیەکی گەورەیە بۆ دەستپاکی و زمانپاکی فێرخواز.
ڕاستگۆیی: لە کاتی کڕیندا درۆ مەکە و سوێندی بێجێ مەخۆ. ئەگەر فرۆشیار بوویت، عەیبی کاڵاکەت مەشارەوە.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا" دوو کڕیار و فرۆشیارەکە بەرەکەت دەخرێتە مامەڵەکەیانەوە ئەگەر ڕاستگۆ بن و ڕاستییەکان ڕوون بکەنەوە."
سەودای جوان: لەسەر نرخ زۆر مەکێشە و توند مەبە؛ بە نەرمی و میهرەبانی مامەڵە بکە.
بەڵگەی فەرموودە (بۆ ڕەحمەت و بەرەکەتی خودا): پێغەمبەری خودا ﷺ دوعای خێر و ڕەحمەت دەکات بۆ ئەو کەسانەی لە کڕین و فرۆشتندا ئاسانکار و نەرم و نیانن: رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمْحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى، وَإِذَا اقْتَضَى. (رواه البخاري) واتە: "ڕەحمەتی خودا لەو پیاوە (کەسە) بێت کە بە ڕووخۆشی و ئاسانکارییەوە مامەڵە دەکات کاتێک شتێک دەفرۆشێت، یان کاتێک شتێک دەکڕێت، وە کاتێک داوای مافی خۆی دەکاتەوە".
ئیمامی عومەری کوڕی خەتاب (ڕەزای خوای لێبێت) هەمیشە دەچووە ناو بازاڕەکان و دەفەرموو: لَا يَبِعْ فِي سُوقِنَا إِلَّا مَنْ قَدْ تَفَقَّهَ فِي الدِّينِ" [رواه الترمذي]. "نابێت لە بازاڕی ئێمەدا کەس کڕین و فرۆشتن بکات، ئیلا دەبێت پێشتر شارەزای فقھ و حەڵاڵ و حەرامی مامەڵە بووبێت."
"ئەی فێرخوازی ئازیز، کاتێک دەچیتە بازاڕ، با کچ و کوڕی موسڵمان و فێرخوازی ڕاستەقینە بەوە بناسرێنەوە کە نە هاوار دەکەن، نە لەسەر نرخ

پارچە کاغەز و کاتی خەڵکی بەفیڕۆ دەدەن، و نە کاتێک پارەیەک دەدەن یان وەردەگرن فێڵ دەکەن. با دڵئاوەدانیی تۆ بە زیکر لە ناو بازاڕدا، ببێتە هۆکاری هێمایەک بۆ ئەوەی بڵێن: ئەمە ڕەوشتی قورئانە."

"ئەتەکێتی فێرخواز وایە کە نرخ کەمکردنەوەی نەبێتە هۆی بێزارکردنی فرۆشیار؛ چونکە بەرەکەتی ئەو شتەی دەیکڕیت، لە ڕەزامەندیی دڵی بەرامبەرەکەتەوە دەست پێ دەکات".

سێیەم: ئەتەکێتی چوونە ناو بازاڕ و زیکری تایبەت:

بازاڕ شوێنی غەفڵەت و سەرقاڵبوونی خەڵکییە بە دۆلار و کاڵاوە، بۆیە فێرخواز کاتێک پێ دەنێتە ناو بازاڕ، بەم زیکرە نووری قورئانەکەی دەپارێزێت:

بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت هەرکەسێک بچێتە بازاڕ و بڵێت: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. خودای گەورە ملیۆنێک خێری بۆ دەنووسێت، ملیۆنێک گوناهی لێ دەسڕێتەوە، و پلەکەی بەرز دەکاتەوە [رواه الترمذي].

ئەتەکێتی کرداری: خوێندنی ئەم زیکرە لە کاتی چوونە ژوورەوەدا، نیشانەی هۆشیاریی فێرخوازە کە تەنانەت لە ناو جەنجاڵی و غەفڵەتی بازاڕیشدا پەیوەندیی لەگەڵ خودا ناپچڕێنێت.

چوارەم: ئەتەکێتی زمان و قسەکردن لەگەڵ خەڵک

فێرخواز پێویستە خاوەنی "پەیڤی شیرین" بێت.

دوورکەوتنەوە لە جنێو و قسەی بازاڕی :هەرگیز وشەی ناشرین و جنێو و گاڵتەجاڕی بە خەڵک مەکە، تەنانەت ئەگەر بەرامبەرەکەیشت خراپ بێت.

بەڵگەی قورئانی: وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا] البقرة: ٨٣.[بەڵگەی فەرموودە : پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ] (رواه الترمذي [واتە: "بڕواداری ڕاستەقینە كەسێک نییە كە تانە و تەشەر بدات، و نەفرەت بكات، و قسەی ناشرین و جنێو و وشەی بازاڕی بەكاربهێنێت".

نەبردنی ناوی خەڵک بە غەیبەت: مەبە بەو كەسەی كە لە هەر شوێنێک دادەنیشێت باسی كەموكوڕی خەڵک دەكات. بێدەنگی باشترە لە قسەیەک كە گوناهی تێدا بێت.

بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ] (الحجرات: ١٢ [واتە: "با هیچ كام لە ئێوە غەیبەتی ئەوی تر نەكات؛ ئایا كەس لە ئێوە حەز دەكات گۆشتی برایەكی خۆی بە مردوویی بخوات؟ بێگومان حەزتان لێی نییە و لێی بێزارن".

"ئەو زمانەی كە قورئانی پێ دەخوێنیتەوە، با هەرگیز بە جنێو و غەیبەت و قسەی ناشرین نەڕاكێندرێت؛ چونكە نووری زانست و گوناهی زمان لە یەک دڵدا پێكەوە كۆنابنەوە".

پێنجەم: ئەتەكێتی مامەڵە لەگەڵ دراوسێ و خزمەكان

ڕەوشتی تۆ بەرامبەر خەڵكانی نزیكت، پێوەری ئیمانەكەتە.

ئازارنەدانی دراوسێ: بە دەنگی بەرز، بە فڕێدانی زبڵ، یان بە وەستانی ئۆتۆمبێل لەبەردەمماڵیان، ئازاری دراوسێ مەدە.

بەڵگەی فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلا يُؤْذِ جَارَهُ" هەركەسێک بڕوای بە خودا و ڕۆژی دوایی هەیە، با ئازاری دراوسێكەی نەدات."

بەڵگەی فەرمووده (سەبارەت بە گەورەیی مافی دراوسێ لای فریشتەکان):
پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: «مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ» [متفق عليه]. "جبرائیل هێندە ڕاسپاردەی دراوسێی پێدەدام، تەنانەت پێم وابوو (لە داهاتوودا) دراوسێ دەکاتە میراتگری دراوسێکەی."
حەسەنی بەسری (ڕەحمەتی خودای لێبێت) دەفەرموێت: "دراوسێیەتیی باش تەنها ئەوە نییە کە ئازاری دراوسێکەت نەدەیت، بەڵکو دراوسێیەتیی ڕاستەقینە ئەوەیە کە ئارام بگریت لەسەر ئازار و کەمکوڕییەکانی دراوسێکەت."
"ئەتەکێتی نەوەی قورئان ئەوەیە کە ماڵی دراوسێ لە سێبەری بوونیدا حەوانەوە و دڵنیایی بەدەست بهێنن. فێرخواز پێش ئەوەی بە لاپەڕەکانی قورئاندا بچێتەوە، سەیری حەوشە و بەردەم دەرگای ماڵی خۆی دەکات؛ نەکا ئۆتۆمبێلەکەی یان زبڵەکەی دڵی دراوسێیەکی هێنابێتە ئێش، چونکە نووری زانست نانیشێتە دڵێکەوە کە جیرانەکانی لێی بەسکاڵا بن."
یارمەتیدانی لێقەوماوان: ئەگەر بینیت پیرمەندێک یان پەککەوتەیەک پێویستی بە هاوکارییە لە ڕێگادا، یان جیرانەکەت نەخۆشە، خێرا بە هانایانەوە بچۆ.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەری خودا ﷺ بنەمایەکی زێڕینمان فێر دەکات کە چۆن یارمەتیدانی خەڵک دەبێتە هۆی یارمەتیدانی خودا بۆ ئێمە: وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ] (رواه مسلم [واتە: "خودای گەورە هەمیشە لە یارمەتیدانی بەندەکەیدایە، مادام بەندەکە خەریکی یارمەتیدانی برایەکی (یان هاوڕێ و هاونیشتیمانییەکی) بێت
گەورەیی سەردانی نەخۆش: ئەگەر بیستت جیرانەکەت نەخۆشە، خێرا بە هانایانەوە بچۆ، بڕۆ سەردانی بکە:

بەڵگەی فەرمووده: مَنْ أَتَى أَخَاهُ الْمُسْلِمَ عَائِدًا (نەخۆش پرسی)، مَشَى فِي خِرَافَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسَ] رواه الترمذ، واته: "هەرکەسێک بچێت بۆ سەردانی برایەکی نەخۆشی، ئەوا لە ناو باخەکانی بەهەشتدا هەنگاو دەنێت تا ئەو کاتەی دادەنیشێت".

«يَا ابْنَ آدَمَ مَرِضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي!»، دەڵێت: پەروەردگارا چۆن سەردانی تۆ بکەم کاتێک تۆ پەروەردگاری جیهانیانی؟ خوای گەورە دەفەرموێت: «أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فُلَانًا مَرِضَ فَلَمْ تَعُدْهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟» [رواه مسلم]. "ئەی نەوەی ئادەم نەخۆش کەوتم و سەردانت نەکردم! ... ئایا نەتزانی فلانە بەندەم نەخۆش بوو و سەردانت نەکرد؟ ئایا نەتزانی ئەگەر سەردانت بکردایە، پاداشتی من و ڕەحمەتی منت لە لای ئەو دەست دەکەوت؟"

صلەی ڕەحم لەگەڵ خزمەکان: فێرخوازی قورئان دەبێت یەکەم کەس بێت کە پەیوەندیی خزمایەتی بەهێز بکات:

بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ] (النساء: ١ [واته: "پارێزگاری بکەن و بترسن لەو خودایەی کە داوای مافەکانی لێ دەکەن، و ئاگاداری مافی خزمەکانتان بن".

خوای گەورە لە وەسفی خاوەن ژیری و فامەکاند دەفەرموێت: ﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ﴾ [الرعد: ٢١]. "ئەوانەی ئەو پەیوەندییانە دەگەیەنن و توند دەکەن (وەک پەیوەندیی خزمایەتی) کە خودا فەرمانی پێکردووە بگەیەنرێت، و لە پەروەردگاریان دەترسن و لێپرسینەوەی خراپی ڕۆژی دوایی لێدەکەن."

ئیمامی عەلی کوڕی ئەبو تالیب (ڕەزای خوای لێبێت) دەفەرموێت: أَكْرِمْ عَشِيرَتَكَ، فَإِنَّهُمْ جَنَاحُكَ الَّذِي بِهِ تَطِيرُ". "ڕێز لە خزم و عەشیرەتەکەت بگرە، چونکە ئەوان باڵەکانی تۆن کە پێیان دەفڕیت (لە کاتی تەنگانەدا پشتیوانتن)."

"ئەی فێرخواز! با یەکەم کەس کە سوود لە ڕەوشتە بەرزەکانت دەبینێت، دراوسێ و خزمەکانت بن؛ چونکە هیچ زانیارییەک شکۆ نابەخشێت بە خاوەنەکەی ئەگەر لە ناو ماڵ و گەڕەکەکەیدا بە کەسێکی توند و بێوەفا بناسرێت".

شەشەم: ئەتەکێتی مامەڵە لە جیهانی دیجیتاڵیدا سۆشیاڵ میدیا

مۆبایلەکەت و ئەکاونتەکانت ئاوێنەی کەسایەتین.
بڵاونەکردنەوەی درۆ: هەر هەواڵێک مەگوازەرەوە تا دڵنیا نەبیت لێی.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا] (...الحجرات: ٦) "ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە، ئەگەر کەسێک هەواڵێکی بۆ هێنان، سەرەتا لێی بکۆڵنەوە و دڵنیا ببنەوە پێش ئەوەی بڵاوی بکەنەوە.
مەترسیی گواستنەوەی هەموو شتێک: نابێت هەرچیمان بیست بڵاوبکەینەوە
بەڵگەی فەرموودە: كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ] (رواه مسلم [واتە: "بۆ درۆزنیی مرۆڤ ئەوە بەسە، کە هەرچییەکی بیست (یان لە سۆشیاڵ میدیا بینی) بیگێڕێتەوە و بڵاوی بکاتەوە".
کۆمێنتی جوان :لە کاتی نوسینی کۆمێنتدا، بە ئەدەبەوە ڕەخنە بگرە یان دەستخۆشی بکە. وێنە و ڤیدیۆی نەشیاو لای خۆت دامەنێ و لایکی مەکە.
بەڵگەی قورئانی :خوای گەورە دەفەرموێت: مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ] (ق: ١٨ [واتە: "مرۆڤ هیچ قسەیەک ناکات (یان نانووسێت)، مەگەر چاودێرێکی ئامادەبووی لەسەرە و دەینووسێت. ئاگاداربە کۆمێنتەکانیشت لە نامەی کردەوەکانتدا دەنووسرێن.
وێنە و ڤیدیۆی نەشیاو و پاراستنی ئەکاونت: پاراستنی ئەکاونت و مۆبایلەکانتان لە شتی خراپ:

بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: إِنَّ هَذَا الْخَيْرَ خَزَائِنُ، وَلِتِلْكَ الْخَزَائِنِ مَفَاتِيحُ، فَطُوبَى لِعَبْدٍ جَعَلَهُ اللَّهُ مِفْتَاحًا لِلْخَيْرِ، مِغْلَاقًا لِلشَّرِّ] (رواه ابن ماجه [واتە: "خێر و چاکە گەنجینەن و کلیلیان هەیە، خۆشی و بەختەوەری بۆ ئەو بەندەیەی کە خودا کردوویەتی بە کلیل بۆ خێر و قوفڵ بۆ شەڕ و خراپە ".مەبەست لەوەیە ئەکاونتەکەت کلیلێك بێت بۆ بڵاوکردنەوەی باشە، و قوفڵێك بێت بۆ ڕێگریکردن لە بڵاوبوونەوەی وێنە و ڤیدیۆی ناشرین).

"ئەی فێرخواز! 'لایک' و 'شێر'کردنی تۆ، شایەتی بڕوا و ئەخلاقی تۆن. با مۆبایلەکەت نەبێتە هۆی سڕینەوەی ئەو پاداشتەی کە لە حەڵقەی قورئاندا کۆت کردووەتەوە".

کۆبەند :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ" من تەنها بۆ ئەوە نێردراوم تا ڕەوشتە بەرزەکان تەواو بکەم". بۆیە فێرخوازی قورئان ئەگەر لە ژیانی ڕۆژانەیدا ڕەوشتی جوان نەبێت، تەنها ماندووبوونی بۆ دەمێنێتەوە. با هەرکەسێک تۆی بینی، بڵێت: "ئافەرم بۆ ئەو پەروەردەیەی ئەم لاوەی پێگەیاندووە."

حەوتەم: ڕێکخستنی کات (زوو نوستن و زوو لەخەو هەستان)

فێرخوازی قورئان ناتوانێت بەرەکەت لە کات و تەرکیزیدا کۆبکاتەوە ئەگەر شەوانی بە بێهودەیی بە ڕووناکی شاشەکان و کات بەفیڕۆدان ببەخشێت. زوو نوستن و زوو هەستان نەک تەنها تەندروستییە، بەڵکو یەکەم هەنگاوی سەرکەوتنە لەبەردەم پیتەکانی قورئاندا.

سوود و بەرەکەتی بەرەبەیان: شەونخونی و درەنگ خەوتن دەبێتە هۆی تەمبەڵی و لەدەستدانی فەجر و لەبیرچوونەوەی دەرسەکان. فێرخوازی ڕاستەقینە، دوای نوێژی عیشا یان دوای تەواوکردنی ئەرکە پێویستەکانی،

جەستەی ئارام دەکاتەوە بۆ ئەوەی بەرەبەیان بە وزەیەکی نوێوە پێشوازی لە قورئان بکات.
بەڵگەی فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دوعای بەرەکەتی بۆ ئەم کاتە کردووە و دەفەرموێت: اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا. (دایکایەتی/تەواوی فەرموودەکە: "خوایە بەرەکەت بخەیتە ناو کارەکانی ئومەتەکەمەوە لە پێشەکی ڕۆژ و بەرەبەیاندا"). فێرخوازێک کە دەیەوێت پاراستنی قورئانەکەی پتەو بێت، ئەم کاتە زێڕینە لەدەست نادات.
پراکتیکی خەو و هەستان ئادابی پێش خەوتن: دەستنوێژگرتن، خوێندنی ئەزکارەکانی خەو (بەتایبەت ئایەتی کورسی و سوورەتەکانی ئیخلاس و فەلەق و ناس) و دوورکەوتنەوە لە مۆبایل لانیکەم نیو کاتژمێر پێش خەوتن.
هەستانی بەبێ دوودڵی: کاتێک زەنگی کاتژمێر لێدەدات یان خەبەرت دەبێتەوە، یەکسەر جێگاکەت جێبهێڵە و بە ئاوی سارد دەموچاوت بشۆ بۆ ئەوەی تەمبەڵی شەیتانت لێ دووربکەوێتەوە.
تەرخانکردنی کاتی زێڕین: کاتەکەی نێوان بەربانگ (فەجر) و خۆرهەڵات، تایبەت بکە بە تەنها دووبارەکردنەوە (موراجەعە) یان لەبەرکردنی ئایەتە نوێیەکان، چونکە لەم کاتەدا مێشک لەوپەڕی خاوێنی و ئامادەییدایە.
بەڵگەی قورئانی خوای گەورە شەوی وەک هێمنکەرەوە و ڕۆژی وەک کاتی هەوڵدان داناوە، و دەفەرموێت: وَجَعَلْنَا النَّهَارَ نُشُورًا» [النبأ: ١١]
("و ڕۆژیشمان بڕیارداوە بۆ ڕاپەڕاندنی ئیشوکار و زیندووبوونەوە و هەوڵدان).

٣ .ئەتەکێتی فێرخواز پێش گەیشتن بە مزگەوت و سەنتەر

پێش ئەوەی ماڵ جێبهێڵیت، دڵت پاک بکەرەوە کە تەنها بۆ ڕەزامەندی خودا و فێربوونی قورئان دەڕۆیت. پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ] (متفق عليه [واتە: "بێگومان پاداشتی کردەوەکان بەپێی نییەتەکانە".

ئامادەبوونی فێرخواز پێش چوونە ناو کۆڕی زانست، نیشانەی ڕێزگرتنە لەو "نیعمەتە"ی کە خودا پێی بەخشیوە. فێرخوازی قورئان هەڵگری گەورەترین پەیامی ئاسمانییە، بۆیە دەبێت لە ڕواڵەت و پاکوخاوێنیدا نموونەی باڵا بێت. جوانیی دیمەن بەشێکە لە شکۆی زانست. خوای گەورە جوانە و جوانیشی خۆش دەوێت: إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ. ئەم قۆناغە پێنج تەوەرەی سەرەکی دەگرێتەوە: نییەت و ئامادەکاریی دەروونی

یەکەم: خشتەی پاکوخاوێنی:

پێش دەرچون :ئەتەکێتی شەرعی وایە لانی کەم دەموچاوت بە سابوون بشۆیت و ددانەکانت بە باشی پاک بکەیتەوە. ئەگەر بۆت دەکرێت، خۆشۆردن غسل پێش چوون بۆ کۆڕی زانست نەک هەر پاکییە، بەڵکو ماندوێتی جەستەت لادەبات و تەرکیزت زیاد دەکات. بەڵگەی قورئانی : خوای گەورە دەفەرموێت: يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ ( ]الأعراف: ٣١ [واتە: "ئەی نەوەکانی ئادەم! لە کاتی چوون بۆ هەر مزگەوتێکدا، خۆتان بڕازێننەوە و پۆشاکی جوان و پاک بپۆشن".

بەکارهێنانی بۆن :پێش ئەوەی لە ماڵ دەر بچیت، "تاقیکردنەوەی بۆنی جل" بکە؛ ئەگەر بۆنی خواردن یان جگەرەی پێوە بوو، دەستبەجێ بیگۆڕە. فێرخوازی زیرەک عەترێکی بچوکی هەمیشە لە گیرفان یان جانتایە تاوەکو پێش چوونە ژوورەوە بەکاری بهێنێت. بەڵگەی شەرعی :لە "صحيح البخاري"دا هاتووە :غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ، وَأَنْ يَسْتَنَّ،

وَأَنْ يَمَسَّ طِيبًا .زانایان دەفەرموون: هەموو کۆڕێکی زانست و شوێنێکی پیرۆز، هەمان حوکمی هەینی هەیە لە ڕووی گرنگی بۆنخۆشی و پاکییەوە.
سیواک لە گیرفاندا :با هەمیشە سیواکت پێ بێت. پێش ئەوەی بچیتە ناو پۆل یان حەڵقەی قورئان، بەکاری بهێنە .
فەرموودەی پیرۆز :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ" سیواک دەم پاک دەکاتەوە و پەروەردگاریش ڕازی دەکات."
قسەی زانایان :ئیمامی "غەزالی" دەفەرموێت: "دەم ڕێڕەوی قورئانە، بۆیە پاکڕاگرتنی نیشانەی ڕێزگرتنە لە قورئان."

دووەم: ڕێکخستنی پۆشاک بە کردەیی:

ئاوێنە :پێش دەرچوون سەیری ئاوێنە بکە؛ قژت بە ڕێکوپێکی دابهێنە، ئەگەر کڵاو یان جامانە بەکاردەهێنیت بە جوانی ڕێکی بخە. بەڵگەی فەرموودەدا :پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەفەرموێت :مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ) رواه أبو داود .(واتە: "هەرکەسێک قژی هەیە، با ڕێزی لێ بگرێت (بە داهێنان و پاککردنەوەی)."
گۆرەوییەکان: یەکێک لە کێشە گەورەکانی مزگەوت "بۆنی گۆرەوی"یە. ئەتەکێتی فێرخوازی ڕاستەقینە ئەوەیە کە هەمیشە گۆرەوی پاک و نوێ بپۆشێت پێش چوون بۆ سەنتەر، چونکە لە کاتی دانیشتن لە حەڵقەی قورئاندا، بۆنی ناخۆش دەبێتە هۆی بێزارکردنی هاوڕێکانت و مامۆستاکەت.
بەڵگی قورئان: خودای گەورە دەفەرموێت دەفەرموێت :إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ .واتە: "مەلائیکەتەکان بێزار دەبن بەو شتانەی کە نەوەی ئادەم (مرۆڤەکان) بێزار دەکات."
سادەیی و جوانی (پاکوخاوێنی نەک گرانیی نرخ) :پێویست ناکات جلی زۆر گرانبەها بپۆشیت، بەڵکو جلی ئوتوکراو و خاوێن بەسە.

فەرموودەی پیرۆز :إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ" خودا جوانە و جوانی خۆش دەوێت."
بەڵگەی قورئان: خودای گەورە دەفەرموێت :﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾)المدثر: ٤ .(واتە: "پۆشاکەکانت پاک و خاوێن ڕاگرە."

سێیەم: ڕێکخستنی قژ و نینۆک

ئەمە نیشانەی "سمت الحسن" و شێوازی فێرخوازی بەئەدەبە.
ڕێکخستنی قژ :قژت بە شێوازێکی هێمن و ڕێک دابنێ؛ دووربکەوەرەوە لەو مۆدێلانەی کە لەگەڵ شکۆی فێرخوازی قورئاندا ناگونجێن.
کورتکردنەوەی نینۆک :نینۆکەکانت بە کورتی و خاوێنی ڕابگرە، چونکە کۆبوونەوەی چەپەڵی لە ژێر نینۆکدا دژی بنەماکانی پاکوخاوێنییە فطرة.
بەڵگەی فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :الْفِطْرَةُ خَمْسٌ: الْخِتَانُ، وَالِاسْتِحْدَادُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ، وَنَتْفُ الْآبِطِ] البخاري ومسلم.[

چوارەم: ئامادەکاری کەرەستەکان پێش وەختە:

جانتاکەت بپشکنە: شەوی پێشتر یان یەک کاتژمێر پێش ڕۆشتن، دڵنیا بەرەوە لە هەبوونی:
قورئانی تایبەتی خۆت تاوەکو تێبینی تێدا بنوسیت.
پێنووس بۆ ئەوەی لە ناو پۆل داوای لە کەس نەکەیت.
دەفتەری تێبینی بۆ نوسینی سودەکانی مامۆستا.
مۆبایل :پێش ئەوەی بگەی بە دەرگای مزگەوت، مۆبایلەکەت بکوژێنەوە یان بیخەرە سەر بێدەنگ. ئەمە ئەتەکێتێکی زۆر گرنگە تاوەکو عیبادەتی خەڵک و کۆڕی زانست تێک نەدەیت.

پێنجەم: ڕەفتار لە کاتی ڕۆشتندا پراکتیکی ڕێگا:

هەنگاونان بە هێمنی و شکۆوە: بە ڕاکردن و پەلەپەل مەڕۆ، چونکە بەو شێوەیە دەگەیتە ناو مزگەوت و هەناسەبڕکێت دەبێت و ئارەق دەکەیت. بەڵکو بە هێمنی هەنگاو بنێ.

بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرمووێت: إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ] (متفق عليه [واتە: "کاتێک بەرەو نوێژ (یان پەرستش) هاتن، با هێمنی و لەسەرخۆیی بەسەرتانەوە بێت".

سڵاوکردن :لە ڕێگادا سڵاو لەو کەسانە بکە کە دەیانبینیت، چونکە تۆ نوێنەری سەنتەری قورئانیت.

زیکری ڕێگا: زمانی خۆت ڕابهێنە بە زیکر یان پێداچوونەوەی ئەو سورەتەی کە دەبێت لەو ڕۆژەدا تەسلیمی مامۆستای بکەیت.

ئایەتی قورئانی :وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً] الأعراف: ٢٠٥.[واتە: "یادی پەروەردگارت بکە لە ناخی خۆتدا (بە بێدەنگی)، بە خاکەڕایی و پاڕانەوە و بە ترس و شکۆوە."

بەڵگەی فەرموودەدا :پێغەمبەری خودا (ﷺ) دەفەرمووێت» :لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ) «رواه الترمذي .(واتە: "با هەمیشە زمانت تەڕ بێت بە یادی خودا ."فێرخواز کاتێک لە ڕێگادایە، زمانتەڕکردنی بە زیکر یان پێداچوونەوەی قورئان، وەک ئامادەکارییەکە بۆ ئەوەی بە دەروونێکی ئاوەدانەوە بگاتە لای مامۆستاکەی.

شەشەم: پاراستنی کات ئەتەکێتی وەخت:

پێنج خولەک پێشتر: ئەتەکێتی فێرخوازی سەرکەوتوو ئەوەیە کە ٥ بۆ ١٠ خولەک پێش دەستپێکردنی وانەکە لەوێ بێت. ئەمە دەرفەتت دەدات کە:

نوێژی سڵاوی مزگەوت تحية المسجد بکەیت.

بە هێمنی دانیشیت و ئامادەکاری دەروونی بکەیت.
پێداچوونەوەیەکی خێرا بۆ وانەکەت بکەیت.
"ئەی نەوەی قورئان! وانەکەت لەو ساتەوە دەست پێ دەکات کە لە ماڵ دەردەچیت، نەک تەنها کاتێک دادەنیشیت. هەموو هەنگاوێکی ڕێگاکەت بە 'عیبادەت' بنووسە".
کۆبەند :ئیمامی "مالیک" کاتێک دەستی دەکرد بە گوتنەوەی فەرموودە، غوسڵی دەردەکرد و بۆنی خۆشی لە خۆی دەدا و پۆشاکی زۆر جوانی دەپۆشی، وەک ڕێزێک بۆ کلامی پێغەمبەر ﷺ. تۆش وەک فێرخوازی قورئان، با ڕواڵەتت بانگەواز بێت بۆ جوانیی ئیسلام.
گەشتی ڕۆژانەی فێرخواز (ئەتەکێت و زیکرەکان لە ماڵەوە تا سەنتەر)
سەفەری فێرخوازی قورئان بۆ ناوەندەکانی زانست تەنها هاتوچۆیەکی ئاساین نییە، بەڵکو عیبادەتێکی بەردەوامە. فێرخواز لە ساتەوەختی پۆشینی جلی پاکەوە تا دەگاتە پۆلەکەی و دەگەڕێتەوە، زمانی بە زیکری خوای گەورە ئاودێر دەکات.

حەوتەم: ئەتەکێت و زیکری جلپۆشین

فێرخوازی قورئان بە پۆشاکی ڕێک، پاک و شەرعییەوە دەچێتە حزوری قورئان، چونکە پاکوخاوێنی نیشانەی ڕێزگرتنە لە زانست.
١- لە کاتی لەبەرکردنی جلوبەرگدا هەمیشە لە لای ڕاستەوە دەست پێبکە.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ئەگەر کەسێک جلی نوێ یان ئاسایی لەبەرکرد بڵێت: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ« (سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە ئەم پۆشاکەی پێ بەخشیم و ڕزقیدام، بێ ئەوەی هیچ هێز و توانایەک لە لایەن خۆمەوە هەبێت)

٢ .زیکری دەرچوون و چوون بۆ سەنتەر: کاتێک فێرخواز قاچی دەخاتە دەرەوەی ماڵ، خۆی دەسپێرێت بە پارێزەری دڵسۆز کە خوای گەورەیە، بۆ ئەوەی لە مەترسییەکانی ڕێگا و لادانی شەیتان پارێزراو بێت.
بەڵگەی فەرمووده: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت هەرکەسێک لە ماڵەکەی دەرچێت و بڵێت: بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.
(واتە: "بە ناوی خوا، پشتم بە خوا بەست، چاکە و دوورکەوتنەوە لە خراپە نییە تەنها بە یارمەتی خوا نەبێت")، پێی دەوترێت: ڕێنمایی کراویت و پارێزراویت، و شەیتان لێی دوور دەکەوێتەوە.
٣ .زیکری ڕێگا (ئاوەدانکردنەوەی کات) فێرخواز ڕێگاکەی بە بێدەنگی و سەیرکردنی بێسوود بەڕێ ناکات، بەڵکو دەیکاتە دەرفەتێک بۆ ئامادەکردنی دڵ و مێشکی. زمانی بەردەوام تەڕ دەبێت بە ئیستغفار، صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ، یان دووبارەکردنەوەی سەرزارەکی ئەو سوورەتانەی کە لەبەری کردوون.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا» [الأحزاب: ٤١] (ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، زۆر یاد و زیکری خوای گەورە بکەن).
٤ .ئەتەکێت و زیکری وانەخوێندنەوە (ناو پۆل) کاتێک فێرخواز دەگاتە سەنتەرەکە و دادەنیشێت بۆ خوێندنی قورئان، داوای کردنەوەی دڵ و ئاسانکاری لە خودا دەکات بۆ تێگەیشتن و لەبەرکردن. پێش خوێندنەوەکە، بە ئەدەبەوە دادەنیشێت، پەنا دەگرێت بە خوا لە شەیتان (الاستعاذة) و داوای ڕوونکردنەوەی زمان و مێشکی دەکات.
بەڵگەی قورئانی: وەک خوای گەورە لەسەر زمانی حەزرەتی مووسا فێرمان دەکات: رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي»

[طه: ٢٥-٢٧] (پەروەردگارم! دڵ و دەروونم فراوان بکە بۆ وەرگرتنی حەق، و کارەکەمم بۆ ئاسان بکە، و گرێی زمانم بکەرەوە).
٥ .زیکری کۆتاییهاتنی وانە و گەڕانەوە: دوای تەواوبوونی وانەکە و کاتی گەڕانەوە بۆ ماڵەوە، فێرخواز کۆڕەکەی بە پاکژکردنەوەی گوناھ و کەمکوڕییەکان کۆتایی پێدەهێنێت.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ فێری کردووین کە لە کۆتایی هەر کۆڕ و دانیشتنێکدا (کە پێی دەوترێت کەفارەتی کۆڕ) بڵێین: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. ("پاک و بێگەردی و سوپاس و ستایش بۆ تۆیە خوایە، شایەتی دەدەم کە چەسپاوی عیبادەت تەنها تۆیت، داوای لێخۆشبوونت لێدەکەم و دەگەڕێمەوە بۆ لای تۆ").

٤ .ئەتەکێت لە ناو هۆکارەکانی گواستنەوە بەرەو سەنتەر

رێگای گەیشتن بە مزگەوت و سەنتەری قورئان، تەنها مەودایەکی کیلۆمەتری نییە، بەڵکو بەشێکە لە سەفەرێکی پیرۆز. فێرخواز لەو ساتەی لە ماڵ دەردەچێت تا دەگاتە بەر دەستی مامۆستا، لە ژێر چاودێری فریشتەکاندایە، بۆیە دەبێت ئەتەکێتی ئەم رێگایە بەم شێوەیە بپارێزێت:

یەکەم: ئەزموونی ڕێگا و هێمنی (السكينة والوقار)

فێرخوازی قورئان نابێت بە پەلەپەل، ڕاکردن، یان بازدان و هاوارکردن لە شەقامەکاندا بناسرێتەوە، بەڵکو دەبێت شکۆ و هێمنی پێوە دیار بێت.
هەنگاونانی بەسەبر: تەنانەت ئەگەر وانەکەش خەریک بوو دەست پێ بکات، بە ڕاکردن مەڕۆ کە ببێتە هۆی شڵەژانت و تێکچوونی هەناسەت.
بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَلَا تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ، وَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَمْشُونَ، وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ" کاتێک دێن بۆ نوێژ یان هەر عیبادەتێک، بە ڕاکردن مەیەن، بەڵکو بە پیادە و ئاسایی وەرن و هێمنی و لەسەرخۆییتان پێوە بێت."
پراکتیکی ڕێگا: چاوەکانت بۆ زەوی بێت و زۆر سەیری ئەملاولا و ناو ماڵەکان مەکە. ئەمە تەرکیزت زیاد دەکات بۆ وردبوونەوە لەو ئایەتانەی کە دەتەوێت بیانوێنیت.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە وەسفی بەندە سەرکەوتووەکان دەکات و دەفەرموێت :وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا [الفرقان: ٦٣] "بەندەکانی خوای میهرەبان ئەوانەن کە لەسەر زەوی بە هێمنی و بێ فیزی ڕێ دەکەن."

دووەم: ئەتەکێتی پاسی سەنتەر و ئۆتۆمبێلی گواستنەوە

ئەگەر سەنتەرەکە پاسی تایبەتی هەبوو، یان بە پاسی گشتی هاتووچۆ دەکەیت، ئەم خاڵانە جێبەجێ بکە:

ئەتەکێتی سەرکەوتن :نۆرە بگرە و پاڵ بە هاوڕێکانتەوە مەنێ. ڕێز لە بچووکتر و گەورەتر بگرە.
ڕێزگرتن لە شۆفێر :بە ڕووخۆشی سڵاوی لێ بکە و سوپاسی بکە. شۆفێرەکە خزمەتت دەکات تا بگەیتە بەرەکت، بۆیە شایستەی ڕێزە.
ئەتەکێتی مۆبایل و دەنگ:
بە هیچ جۆرێک مۆسیقا یان ڤیدیۆ بە دەنگی بەرز لێ مەدە.
ئەگەر تەلەفۆنت بۆ هات، کورت و بە دەنگێکی نزم بێت.
هۆکار :چونکە پاسی سەنتەر شوێنی پێداچوونەوەیە مراجعة. هاوڕێکانت سەرقاڵی لەبەرکردنی قورئانن، ژاوەژاوی تۆ دەبێتە ڕێگر لەبەردەم فێربوونی ئەوان.
پاکوخاوێنی پاس :ناو ئۆتۆمبێلەکە وەک ژووری وانەکەت وایە. پاشماوەی خواردن و کاغەز لەسەر کورسییەکان جێ مەهێڵە.

سێیەم: ئادابی ڕێگا و مامەڵە لەگەڵ خەڵک

فێرخواز نوێنەری قورئانە لە ناو کۆمەڵگەدا، بۆیە دەبێت وەک ئاوێنەیەک بێت بۆ ڕەوشتی ئیسلامی.
چاوپاراستن :بە تایبەت لە کاتی هاتووچۆدا، چاو بپارێزە لەوەی خودا حەرامی کردووە.
بەڵگەی قورئانی: قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ (النور: ٣٠).
لادانی ئازار: ئەگەر لە ڕێگادا بەردێک، دڕکێک، یان زبڵێکت بینی کە ڕێگای خەڵکی گرتووە، لایبەرە.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ" لادانی ئازار لە ڕێگای خەڵکدا سەدەقەیە."
سڵاوکردن :سڵاو لەو کەسانە بکە کە دەیانناسیت و ئەوانەشی نایانناسیت.

دوورکەوتنەوە لە "باند" و کۆبوونەوە :لەبەردەم دەرگای سەنتەر یان لەسەر ڕێگای گەڕەکەکان کۆ مەبنەوە کە ڕێگا لە خەڵک و دراوسێکان بگرن و ببێتە هۆی بێزارکردنیان.

چوارەم: زیکری دەرچوون و پاراستنی زمان

دوعای دەرچوون: کاتێک لە ماڵ دەردەچیت بڵێ :بسم الله، توکلت على الله، ولا حول ولا قوة إلا بالله .بەمە خودا دەتپارێزێت و لە ڕێگادا بەرەکەت دەخاتە کاتەکەتەوە.

دوورکەوتنەوە لە قسەی بێمانا: لە ڕێگادا لەگەڵ هاوڕێکانت سەرقاڵی قسەی دونیا و یاری و پێکەنین مەبە، بەڵکو زمانت بە زیکر و پێداچوونەوەی لاپەڕەکانت تەڕ بکە.

قسەی زانایان: ئیمامی "شافعی" دەفەرموێت: "ئەو کاتانەی لە ڕێگایت بۆ لای مامۆستا، کاتی چاندنی زانیارییە لە مێشکدا، نەک کاتی بەفیڕۆدانی زمان."

پێنجەم: ڕێزگرتن لە ماڵە دراوسێکانی سەنتەر

هەندێک جار فێرخوازان لەبەردەم سەنتەر یان مزگەوت دەوەستن و بە دەنگی بەرز قسە دەکەن، ئەمە بێزارکردنی دراوسێکانە و پێچەوانەی ئەتەکێتە.

بەڵگەی فەرمووده :مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ "هەرکەسێک بڕوای بە خودا و ڕۆژی دوایی هەیە، با ئازاری دراوسێکەی نەدات."

کۆبەند: ڕێگای تۆ بەرەو سەنتەر، ڕێگایەکە بەرەو بەهەشت. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ .کەواتە با هەموو هەنگاوێکت لەم ڕێگایەدا بە ئەتەکێت و ڕێز و بێدەنگی بێت، تاوەکو پاداشتەکەت تەواو و بێ کەم و کورتی بێت.

٥ .ئەتەکێتی ناو حەوشە و فەزای گشتی مزگەوت

حەوشەی مزگەوت و فەزای گشتی سەنتەر، جیاوازە لە شەقام و بازاڕ؛ ئێرە سەرەتای سنووری "ماڵی خودا"یە. فێرخوازی بەئەدەب لەم ساتەوە دەست دەکات بە کۆکردنەوەی خێر لە ڕێگەی ڕەفتارە جوانەکانییەوە:

یەکەم: هێمنی، بێدەنگی و نزمکردنەوەی دەنگ

مزگەوت و سەنتەری قورئان شوێنی ئارامی و سکینەن، نەک شوێنی یاری، ڕاکردن، و هاوارکردنی هاوڕێکان بۆ یەکتری.

نزمکردنەوەی دەنگ: تەنانەت لە کاتی سڵاوکردن و قسەکردن لەگەڵ هاوڕێکانیشدا، دەبێت فێرخواز دەنگی نزم بێت تاوەکو ئەو کەسانەی سەرقاڵی نوێژ یان قورئان خوێندنن بێزار نەبن.

بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت :وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ] لقمان: ١٩.[

هێمنی لە جوڵەدا: ڕاکردن و پاڵنان بە یەکتر لە حەوشەدا، نیشانەی کەمئەزموونی فێرخوازە.

فەرموودەی پیرۆز: پێغەمبەر ﷺ کاتێک گوێی لە دەنگی ژاوەژاوی هەندێک کەس بوو لە مزگەوتدا، فەرمووی :أَيُّهَا النَّاسُ، عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ" ئەی خەڵکینە، هێمنی و لەسەرخۆییتان لەسەر بێت."

دووەم: ئەتەکێتی پێڵاو و ڕێکخستنی شوێنی هاتووچۆ

ئەتەکێتی فێرخواز لە دەرگای مزگەوتەوە دەست پێ دەکات. شێوازی دانانی پێڵاوەکانت نیشاندەری ئاستی ڕێزگرتنتە بۆ شوێنەکە.

ڕێکخستن لە ڕەفەکاندا :پێڵاوەکانت بە ڕێکوپێکی بخەرە ناو ئەو شوێنەی بۆی دیاریکراوە. هەرگیز پێڵاوەکانت بە شپرزەیی لەبەردەم دەرگا و ڕێڕەوی خەڵک فڕێ مەدە.

پێشخستنی پێی ڕاست :کاتێک پێ دەنێیتە ناو مزگەوت، بە پێی ڕاست بچۆ ژوورەوە و دوعای چوونە ژوورەوە بخوێنە :اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ.
پراکتیکی ئەتەکێت :ئەگەر بینیت پێڵاوی هاوڕێیەکت یان نوێژخوێنێک کەوتووە و ڕێگای گرتووە، بە ڕێزەوە لایبەرە و بیخەرە شوێنێکی گونجاو؛ ئەمە نەک هەر ئەتەکێتە، بەڵکو خزمەتکردنی میوانانی خودایە.

سێیەم: پاراستنی پاکوخاوێنی وەک عیبادەت

فێرخوازی قورئان وەک "باخەوان"ێکی ئەم فەزایە وایە. پاکڕاگرتنی حەوشە و دەستشۆرەکان و باخچەی مزگەوت ئەرکی سەرەکییەتی.
بەرپرسیارییەتی زبڵ: فڕێدانی بچوکترین پارچە کاغەز، بنێشت، یان پاشماوەی خواردن لە حەوشەی مزگەوتدا بێڕێزییەکی گەورەیە.
هەڵگرتنەوەی پیسی :ئەگەر بینیت کەسێکی تر زبڵێکی فڕێداوە، تۆ هەڵی بگرەوە.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :عُرِضَتْ عَلَيَّ أُجُورُ أُمَّتِي حَتَّى الْقَذَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ" پاداشتی ئومەتەکەمم نیشان درا، تەنانەت پاداشتی ئەو تۆز و خاشاکەی کە پیاوێک لە مزگەوت دەری دەهێنێت."
پاکوخاوێنی دەستشۆرەکان :W.C یەکێک لە باڵاترین جۆرەکانی ئەتەکێت ئەوەیە کاتێک دەستنوێژ دەگریت، پاش خۆت شوێنەکە بە وشکی و پاکی جێبهێڵیت و ئاو بەفیڕۆ نەدەیت.

چوارەم: ڕێزگرتن لە شکۆی مزگەوت (تعظيم المسجد)

حەوشەی مزگەوت شوێنی کۆبوونەوەی بێمانا و کات بەسەربردن نییە.
قسەی دونیا :دوورکەوتنەوە لە باسی کڕین و فرۆشتن یان قسەی بێ سوود لە ناو حەرەمی مزگەوتدا.

قسەی زانایان: ئیمامی "نەووەوی" دەفەرموێت: "پێویستە لەسەر کەسێک کە دەچێتە ناو مزگەوت، دڵی ئامادە بکات بۆ زیکر و دوور بکەوێتەوە لە هەر دەنگەدەنگێک کە شکۆی شوێنەکە بشکێنێت."
سڵاو لە مزگەوت تحیة المسجد: کاتێک لە حەوشە دەچیتە ژوورەوە بۆ ناو هۆڵەکە، پێش ئەوەی دابنیشیت دوو ڕکات نوێژ بکە. ئەمە "ئەتەکێتی سڵاوکردنە لە خودا."
بەڵگەی فەرمووده :إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ.

پێنجەم: مامەڵەی کۆمەڵایەتی لە فەزای گشتیدا

سڵاوکردن لە تەمەنە جیاوازەکان: کاتێک بە حەوشەکەدا تێپەڕ دەبیت و پیرەپیاو یان نوێژخوێنێک دەبینیت، بە ڕووخۆشی سڵاویان لێ بکە.
ڕێزگرتن لە کارمەندانی مزگەوت: ئەتەکێتی فێرخواز ئەوەیە زۆر بە ڕێزەوە مامەڵە لەگەڵ خادیمی مزگەوت یان پاسەوانەکان بکات و هاوکارییان بکات لە پاکراگرتنی شوێنەکەدا.
کۆبەند: حەوشەی مزگەوت یەکەمین وێستگەیە کە تێیدا تاقیکردنەوەی ئەخلاقی بۆ فێرخواز دەکرێت. ئەگەر فێرخوازێک نەتوانێت پێڵاوەکانی ڕێک بخات یان زبڵێک لە زەوی هەڵبگرێتەوە، چۆن دەتوانێت مانا گەورەکانی قورئان لە دڵیدا جێگیر بکات؟ کەواتە با حەوشەی مزگەوت شایەدی ئەدەبی تۆ بێت پێش ئەوەی زمانت دەست بکات بە خوێندنەوەی ئایەتەکان.

حەوتەم: ئەدەب و ئەتەکێتی نوێژ و دەستنوێژگرتن

دەستنوێژەکەت کلیلی پاکییە، نوێژەکەت کۆڵەکەی ئیمانتە. نوێژەکەت ئاوێنەی ڕەوشتتە لە دەرەوەی مزگەوت. ئەگەر نوێژەکەت بە ڕاستی بۆ خودا بێت، کاریگەرییەکەی لەناو کۆمەڵگا و لە مامەڵەی ڕۆژانەتدا ڕەنگدەداتەوە.

١ .دەستنوێژگرتن: پاکبوونەوەی دڵ و جەستە، فێرخوازی قورئان نابێت تەنها لە کاتی نوێژدا دەستنوێژ بگرێت، بەڵکو هەمیشە بە دەستنوێژبوون نیشانەی زیندوویی دڵ و ئامادەیی ڕۆحە بۆ زیکری خودا.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ [البقرة: ٢٢٢] "بەڕاستی خودا ئەو کەسانەی خۆشدەوێت کە تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە، وە ئەو کەسانەشی خۆشدەوێت کە هەمیشە خۆیان پاک و خاوێن ڕادەگرن".
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: «لا يُحافِظُ علَى الوُضُوءِ إلَّا مُؤْمِنٌ» [رواه أحمد] هیچ کەسێک بەردەوام نابێت لەسەر دەستنوێژگرتن و پاراستنی (واتە هەمیشە بە دەستنوێژ بێت) مەگەر کەسی ئیماندار".
٢ .نوێژ: پەیوەندیی ڕاستەوخۆ لەگەڵ پەروەردگار، کاتێک دەنگی بانگ دەبیسیت، گەورەترین ئەتەکێتی فێرخوازی قورئان ئەوەیە کە هەموو سەرقاڵییەکانی دنیا (بەتایبەت مۆبایل و سۆشیاڵ میدیا) دابنێت و بەرەو ڕووی خودا هەنگاو بنێت.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ [البقرة: ٢٣٨] پارێزگاری لە نوێژەکانتان بکەن (لە کاتی خۆیدا بیانکەن)، بەتایبەت نوێژی ناوەڕاست (نوێژی عەسر)، و بە ملکەچی و گەورەییەوە بۆ خودا ڕابوەستن".
نوێژ تەنها جوڵەی جەستە نییە، بەڵکو ئامادەبوونی دڵە. فێرخوازێک کە ئایەتەکانی قورئان لەبەر دەکات، دەبێت لە کاتی نوێژدا زیاتر لە هەر کەسێکی تر مانا و قووڵیی ئایەتەکان هەست پێبکات.
ئەی فێرخوازی بەڕێز! چۆن پێش چوونە حەڵقەی قورئان جلوبەرگ و جەستەت پاک دەکەیتەوە، ئاواش بە دەستنوێژێکی ڕێک و نوێژێکی پڕ لە

خشوع، ڕۆح و ناخۆت پاک بکەرەوە. با مۆبایل و سەرقاڵییەکانی دنیا، لە گەورەترین چاکە کە نوێژی جەماعەت و کاتی خۆیەتی، بێبەشت نەکەن.

٦ .ئەتەکێتی ناو پۆل و حەڵقەی قورئان

حەڵقەی قورئان پارچەیەکە لە بەهەشت لەسەر زەوی. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا، قَالُوا: وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: حِلَقُ الذِّكْرِ .بۆیە پێویستە فێرخواز بە باڵاترین ئاستی ئەدەبەوە تێیدا ئامادە بێت:

یەکەم: ئەتەکێتی دانیشتن و وەستان لە حەڵقەدا

شێوازی دانیشتنی فێرخواز، ئاوێنەی ڕێزگرتنیەتی بۆ ئەو زانستەی وەری دەگرێت.
ڕوو لە قیبلە: سوننەتە فێرخواز بە ڕووخۆشی و ڕوو لە قیبلە دابنیشێت، چونکە باشترین ڕووگە قیبلەیە.
شێوازی دانیشتن: بە ئەدەبەوە دابنیشە وەک دانیشتنی ناو نوێژ یان چوارمەشقی. هەرگیز قاچت ڕامەکێشە بەرەو ڕووی قورئان یان مامۆستا، و پاڵ مەدەرەوە مەگەر بەهۆی نەخۆشی یان پێویستییەکی زۆرەوە بێت.
لە فەرموودەی بەناوبانگی هاتنی جوبرەئیل (سەلامی خوای لێبێت) بۆ لای پێغەمبەر ﷺ بۆ فێرکردنی هاوەڵان، هاتووە کە چۆن دانیشت: "...فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ..." (رواه مسلم) (واتە: ئەژنۆکانی دای کێشا بە ئەژنۆکانی پێغەمبەردا ﷺ و دەستەکانی خۆی نایە سەر ڕانەکانی). ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی فێربوون شێوازی تایبەتی دانیشتن و نزیکبوونەوەی بەئەدەبی هەیە.
نەفڕێدانی پاشماوە: لە ناو پۆلدا قەڵەم مەتاشە سەر زەوی و کاغەز فڕێ مەدە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: "إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطِّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ..." (رواه الترمذي) (واتە: بەڕاستی خودا پاک و لێبوردەیە و

پاکی خۆش دەوێت، خاوێنە و خاوێنی خۆش دەوێت). کەواتە پاک ڕاگرتنی شوێنی خوێندن عیبادەتە.
قسەی زانایان: ئیمامی "نەووەوی" لە کتێبی التبیاندا دەفەرموێت: "پێویستە فێرخواز بەوپەڕی سکینە و وەقارەوە دابنیشێت، دەست و قاچی بە بێهوودە نەجوڵێنێت و وەک ئەوە بێت کە لەبەردەم پاشایەکدا دانیشتووە."

دووەم: ئەتەکێتی مامەڵەکردن لەگەڵ قورئانی پیرۆز

قورئان گەورەترین شکۆی سەر زەوییە، بۆیە مامەڵەکردن لەگەڵ کاغەز و بەرگەکەیدا پێویستی بە ئەتەکێتێکی تایبەت هەیە.
هەڵگرتن بە دوو دەست: کاتێک قورئانەکە دەگریت یان دەیدەیت بە مامۆستا، بە هەردوو دەست و بە ڕێزەوە بیگرە.
بەرزی و نزمی: هەرگیز قورئان مەخەرە سەر زەوی. با هەمیشە لەسەر مێز یان ڕەحلە یان شوێنێکی بەرز بێت. هەروەها هیچ شتێکی تری وەک مۆبایل یان دەفتەر مەخەرە سەر قورئانەکە.
نیشانە دانان: ئەگەر ویستت نیشانەیەک لەو لاپەڕەیە دابنێیت کە بۆت ماوەتەوە، پارچە قوماشێکی خاوێن یان "فاصل"ێکی شایستە بەکاربهێنە؛ هەرگیز کاغەزی زبڵ، کلێنکسی بەکارهاتوو، یان گۆشەی لاپەڕەکە مەچەمێنەرەوە.
بەڵگەی شەرعی: خوای گەورە دەفەرموێت: {فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ} (عبس: ١٣-١٤) (واتە: لە ناو لاپەڕە و پەڕتووکی زۆر بەڕێزدایە، کە بەرزڕاگیراو و پاککراوەن). ئەمەش هاندەرە بۆ ئەوەی مسحەف لە ناو لاپەڕەی پاک و شوێنی پاکدا بپارێزرێت.
لە ئایەتێکتردا خوای گەورە دەفەرموێت {ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ} (الحج: ٣٢)(واتە: ئەوەی ڕێز لە دروشم و پیرۆزییەکانی

خودا بگرێت، ئەوا بێگومان ئەو ڕێزگرتنە لە تەقوا و شانیشینی دڵدایە).
قورئانی پیرۆزیش گەورەترین دروشمی ئیسلامە
ئیمامی قورتوبی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیرەکەیدا سەبارەت بە حورمەتی قورئان دەفەرموێت: "لە حورمەت و ڕێزی قورئان ئەوەیە: کاتێک دایدەنێیت تەنها لەسەر شوێنی بەرز دایبنێیت، و کاتێک دەخرێتە سەر مێز یان ڕەحلە، هیچ پەرتووکێکی تری بەسەردا نەخرێت، بۆ ئەوەی هەمیشە لە هەموو شتێک بەرزتر بێت."

سێیەم: ئەتەکێتی بێدەنگی و گوێگرتنی چالاک

کاتێک قورئان دەخوێنرێت، فریشتەکان دادەبەزن، بۆیە بێدەنگی لەو کاتەدا تەنها ئەتەکێت نییە، بەڵکو فەرمانی خوایە.
گوێگرتن بۆ مامۆستا و هاوڕێکان: کاتێک مامۆستا ڕوونکردنەوە دەدات یان هاوڕێیەکت خەریکی تەسلیمکردنەوەی وانەیە، بە تەواوی بێدەنگ ببە و گوێ بگرە. مۆبایلەکەت دەرمەهێنە و بە چرپە قسە لەگەڵ تەنیشتەکەت مەکە.
بەڵگەی قورئانی :وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ]الأعراف: ٢٠٤.[
پراکتیکی گوێگرتن: تەنانەت ئەگەر ئەو ئایەتەشت لەبەر بوو، دیسان گوێ بگرە، چونکە ڕەنگە سوودێک لە مامۆستاکەت ببیسیت کە پێشتر نەتزانیبێت.

چوارەم: ئەتەکێتی بەکارهێنانی کەرەستەکانی پۆل

ڕەحلە و مێزەکان: ئەتەکێتی فێرخواز وایە نوسین لەسەر مێزەکان نەکات و زیانیان پێ نەگەیەنێت.
تەختەی ڕەشی پۆل: بەبێ مۆڵەتی مامۆستا هیچ شتێک لەسەر تەختەکە مەنوسە و یاری پێ مەکە.

سپلیت و ڕووناکی: کاتێک لە پۆل دەچیتە دەرەوە، ئەتەکێتی شەرعی وایە ئەگەر تۆ دواکەس بوویت، گڵۆپەکان و سپلیتەکە بکوژێنیتەوە بۆ ئەوەی ئیسراف نەبێت.
بەڵگەی قورئانی: وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.
پێغەمبەری خودا ﷺ ڕێسایەکی گشتی گەورەمان پێدەبەخشێت و دەفەرموێت: "لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ" (رواه ابن ماجه) (واتە: نە زیان گەیاندن بە خۆ دروستە و نە زیان گەیاندن بە کەسانی تر). نووسین لەسەر مێزەکان و تێکدانی کەرەستەی پۆل، زیان گەیاندنە بە ماڵی گشتی و مافی فێرخوازانی داهاتوو.

پێنجەم: ئەتەکێتی پشووی نێوان وانەکان

لە کاتی پشوودا هاوار مەکە و بە پۆلەکاندا ڕامەکە.
ئەگەر خواردن و خواردنەوەت خوارد، دڵنیا بەرەوە هیچ پاشماوەیەک لەسەر مێزەکەت جێ نەماوە.
بە هیچ جۆرێک بنێشت مەخۆ لە کاتی وانەدا یان لە ناو پۆلدا، چونکە نیشانەی کەمئەدەبییە بەرامبەر زانست.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە لەسەر زاری حەکیمی لوقمانەوە ئامۆژگاری کوڕەکەی دەکات و دەفەرموێت: {وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ} (لقمان: ١٩)(واتە: لە ڕۆیشتنندا مامناوەند بە و دەنگیشت نزم بکەرەوە، چونکە بەڕاستی ناخۆشترین و بێزارکەرترین دەنگ، دەنگی گوێدرێژە). ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی بەرزکردنەوەی دەنگ لە شوێنی گشتیدا کارێکی نەشیاوە.
ئیمامی مالیک (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: "دایکم مێزەرەی بۆ دەبەستم و پێی دەوتم: بڕۆ بۆ لای ڕەبیعە (کە زانا بوو)، سەرەتا فێری ئەدەبی بە پاشان زانستەکەی وەرگرە."

کۆبەند: پۆل و حەڵقەی قورئان، کارگەی دروستکردنی مرۆڤی بەڕەوشتن. ئەگەر فێرخواز لە ناو حەڵقەی قورئاندا فێری ئەدەبی دانیشتن و گوێگرتن نەبێت، خوێندنەوەی قورئانەکەی تەنها دەبێتە دەنگێک و ناچێتە ناو دڵییەوە. وەک زانایان دەفەرموون" :زانست بەبێ ئەدەب، وەک ئاگرێک وایە بەبێ ڕووناکی."

٧. ئەتەکێتی مامەڵەکردن لەگەڵ مامۆستا و شێخ

مامۆستا و شێخ تەنها گواستەرەوەی زانیاری نین، بەڵکو باوکی ڕۆحی فێرخوازن. ڕێزگرتن لێیان کلیلی سەرکەوتن و بەرەکەتی زانستە. زانایان دەفەرموون: "بە ئەدەبەوە لە زانست تێدەگەیت، بە ڕێزگرتن لە مامۆستاش دەگەیت بەو زانستە". خودای گەورە دەفەرموێت: يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ [المجادلة: ١١].

یەکەم: ئەتەکێتی پێشوازی و ئامادەیی

هاتنی مامۆستا بۆ ناو پۆل ساتێکی پڕ لە شکۆیە، پێویستە فێرخواز بە جوانی پێشوازی لێ بکات.

هەستان وەک ڕێز: کاتێک مامۆستا دێتە ژوورەوە، بە هێمنی هەستە بەبێ ژاوەژاوی کورسییەکان. ئەمە نیشانەی ئامادەیی و شکۆدارکردنی زانستەکەیەتی.

پێشوازی بە ڕووخۆشی: بە زەردەخەنە و سڵاوێکی گەرم پێشوازی لێ بکە. بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەربارەی هاتنی کەسانی خاوەن فەزڵ دەفەرموێت: "قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ" (متفق عليه) (واتە: هەستن بۆ پێشوازی گەورە و بەڕێزەکەتان). زانایان ئەم فەرموودەیەیان کردووە بە بەڵگەی ئەوەی کە هەستان بۆ پێشوازی لە مامۆستا، زانا، دایک و باوک، و کەسانی خاوەن پێگە کارێکی پەسند و نیشانەی ئەدەبە.

ئیمامی شافعی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) سەبارەت بە ئاستی ئەدەبی خۆی لەبەردەم مامۆستاکەیدا (ئیمامی مالیک) دەفەرموێت: "کاتێک لەبەردەم ئیمامی مالیکدا بووم، لاپەڕەکانی پەرتووکەکەم زۆر بە نەرمی و هێواش هەڵدەدایەوە، تەنها لەبەر ئەوەی نەبادا دەنگی لاپەڕەکە بگاتە گوێی و بێزاری بکات."

پراکتیکی ئەتەکێت: کاتێک مامۆستا دێتە ژوورەوە، مۆبایل و دەفتەرەکانت لابەرە و تەواوی سەرنجت بدەرێ، نەک سەرقاڵی قسەکردن بیت لەگەڵ هاوڕێکانت.

دووەم: ئەتەکێتی ناونان و بانگکردن

ناونانی مامۆستا بە ناوی ڕووت یان بە شێوازێکی هاوڕێیانە، بێڕێزییە بەو پلەیەی خودا پێی بەخشیوە.

بەکاربردنی نازناوی شایستە: هەمیشە بڵێ "مامۆستای بەڕێز"، "مامۆستا گیان"، یان ئەگەر شێخ بوو بڵێ "شێخی گەڕەم".

بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە فێرمان دەکات کە بانگکردنی کەسە پیرۆزەکان وەک خەڵکی ئاسایی نەبێت: لَّا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا [النور: ٦٣]. زانایان دەفەرموون مامۆستاکانیش میراتگری پێغەمبەرانن و دەبێت بە ڕێزەوە ناویان بهێنرێت.

قسەی زانایان: ئیمامی "شافعی" دەفەرموێت: "کە لەبەردەم ئیمامی مالیکدا بووم، لاپەڕەی کتێبەکەم زۆر بە هێمنی هەڵدەدایەوە نەک دەنگەکەی بێزاری بکات".

سێیەم: ئەتەکێتی پرسیارکردن و گوێگرتن

پرسیارکردن هونەرە و پێویستی بە مۆڵەت هەیە.

مۆڵەت وەرگرتن: دەستت بەرز بکەرەوە و بوەستە تا مامۆستا مۆڵەتت دەدات. هەرگیز قسەی مامۆستا مەبڕە، تەنانەت ئەگەر هەڵەیەکیشی

کرد؛ چاوەڕێ بکە تا قسەکەی تەواو دەکات ئینجا بەوپەڕی ئەدەبەوە تێبینییەکەت بڵێ.

شێوازی پرسیار: پرسیارەکەت بۆ فێربوون بێت نەک بۆ تاقیکردنەوەی ماموستا یان نیشاندانی زیرەکی خۆت.

بەڵگەی قورئانی: چیرۆکی موسا سڵاوی خوای لێ بێت و پیاو چاکەکە باشترین نموونەی مۆڵەت وەرگرتنە: هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا [الكهف: ٦٦]. (واتە: ئایا ڕێگەم پێدەدەیت و مۆڵەت هەیە شوێنت بکەوم، بۆ ئەوەی لەو زانست و ڕۆشنییەی خودا پێی بەخشیویت، فێرم بکەیت؟). ئەمە نیشان دەدات کە تەنانەت پێغەمبەرێکی گەورەی وەک موسا (سەلامی خوای لێبێت) کاتێک دەبێتە فێرخواز، بە مۆڵەت و ئەدەبەوە دەستپێدەکات.

ئیمامی ئیبن عەبدوڵبەر (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە کتێبی (جامع بيان العلم وفضله) دا دەفەرموێت: "لە ئەدەبەکانی فێرخواز بەرامبەر ماموستاکەی ئەوەیە: زۆر پرسیاری لێ نەکات کاتێک ماندووە، کاتێک پێداگری دەکات لەسەر بابەتێک قسەی پێ نەبڕێت، و ئەگەر ماموستا لە بابەتێکدا لادا، بە ڕوویاندا نەداتەوە، بەڵکو بە نەرمی هاوکاری بێت بۆ گەڕانەوە."

چوارەم: ئەتەکێتی دانیشتن لەبەردەم ماموستادا

سەرنجی تەواو: بە چاو و دڵ گوێ بگرە. تەماشای کاتژمێر مەکە و سەیری دەرەوەی پەنجەرە مەکە وەک ئەوەی بێزار بیت.

نوسینی سوودەکان: کاتێک ماموستا قسەیەکی گرنگ دەکات، بینووسە. ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە تۆ بایەخ بە ماندووبوونی ئەو دەدەیت.

خۆبەکەمزانین: زانایان دەفەرموون: {"لَا يَتَعَلَّمُ العِلْمَ مُسْتَحْيٍ وَلَا مُسْتَكْبِرٌ"}"کەسی شەرمن و کەسی خۆبەگەورەزان زانستیان دەست

ناکەوێت". (واتە: دوو جۆر کەس هەرگیز زانستیان دەست ناکەوێت: کەسی شەرمن [کە لەبەر شەرم پرسیار ناکات]، و کەسی خۆبەگەورەزان [کە پێی عەیبە لەبەردەم مامۆستادا دابنیشێت و خۆی بە پێویست نەزانێت]).

هاوەڵان (ڕەزای خوایان لێبێت) کاتێک لەبەردەم پێغەمبەردا ﷺ دادەنیشتن بۆ وەرگرتنی زانست، شێوازی دانیشتنیان بەم جۆرە وەسف کراوە: "كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسِهِمُ الطَّيْرُ" (رواه أبو داود) (واتە: لەبەر کڕی و بێدەنگی و تەرکیزی قووڵیان، وەک ئەوە وابوو باڵندە لەسەر سەریان نیشتبێتەوە). ئەمە بەرزترین ئاستی سەرنجدان و ڕێزگرتنە لە کاتی دانیشتن لەبەردەم مامۆستادا.

پێنجەم: وەفاداری و ئەتەکێتی مامەڵەکردن لە دوای کۆتایی هاتنی خول.

پەیوەندی فێرخواز و مامۆستا بە کۆتایی هاتنی وانەکە تەواو نابێت.

وەفاداری: لە غەیابی مامۆستادا بەرگری لێ بکە و ڕێگەی مەدە کەس بە خراپە باسی بکات.

دوعای خێر: هەمیشە لە نوێژەکانتدا و لە ناو دڵتدا دوعای خێر بۆ مامۆستاکەت بکە کە ڕێگای ڕاستی نیشان داویت.

قسەی زانایان: ئیمامی "ئەبو حەنیفە" دەفەرموێت: "هەرگیز نوێژێکم نەکردووە ئیلا دوعای خێرم تێدا بۆ مامۆستاکەم حەمماد نەکردبێت".

پەیوەندی بەردەوام: لە جەژنەکان و بۆنەکاندا نامەیەکی پیرۆزبایی بۆ بنێرە یان سەردانی بکە. ئەمە لووتکەی ئەتەکێتی فێرخوازی قورئانە.

کۆبەند: ئەگەر دەتەوێت خودا بەرەکەت بخاتە زانستەکەتەوە، ڕێز لە مامۆستاکەت بگرە. مامۆستا وەک "سەرچاوەی ئاو" وایە، چەند بە ئەدەبەوە لێی نزیک ببیتەوە، زیاتر تینوێتیم دەشکێنێت. وەک دەوترێت: "هەرکەسێک بە ڕێزەوە خزمەتی مامۆستاکەی بکات، خودا دەیکات بە

ماموٚستای خەڵکی". پێغەمبەر ﷺدەفەرموێت :لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيرَنَا، وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ " لە ئێمە نییە ئەو کەسەی ڕێز لە گەورەمان نەگرێت، و بەزەیی بە بچوکماندا نەیێتەوە، و مافی زاناکانمان نەزانێت."

٧. ئەتەکێتی هاوڕێیەتی لە پێناو خودا

هاوڕێیەتی لە سەنتەری قورئاندا تەنها هاوڕێیەتییەکی ئاسایی نییە، بەڵکو پەیوەندییەکە لەسەر بنەمای "خۆشەویستی لە پێناو خودا". ئێوە پێکەوە لەسەر سفرەی قورئان دانیشتوون، بۆیە دەبێت ئەتەکێتی ئەم براتییە بەم شێوەیە بپارێزن:

یەکەم: خۆشەویستی و پاکی دڵ (الأخوة الإيمانية)

فێرخوازی قورئان دڵی پاکە و چاوی بە هاوڕێکانی هەڵدێت کاتێک لەبەرکردنیان باشە.

پاکی دڵ: دووربکەوەرەوە لە حەسوودی و ڕق بەرامبەر ئەو هاوڕێیانەی کە زیرەکترن یان دەنگیان خۆشترە.

بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە دەفەرموێت: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ [الحجرات: ١٠]. (واتە: بەڕاستی تەنها و تەنها باوەڕداران برای یەکترن).

سڵاو و ڕووخۆشی: هەمیشە پێش هاوڕێکانت بکەوە لە سڵاوکردن و بە زەردەخەنەوە مامەڵەیان لەگەڵ بکە.

بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا "ناچنە بەهەشت تا بڕوا نەهێنن، بڕواش ناهێنن تا یەکتریتان خۆش نەوێت".

دووەم: ئەتەکێتی هاوکاری و بەخشینی زانست

زەکاتی زانست بڵاوکردنەوەیەتی. ئەگەر تۆ لە بابەتێک تێگەیشتوویت، با بخیل نەبیت بەرامبەر هاوڕێکانت.

هاوکاری بێ منەت: ئەگەر هاوڕێیەکت لە حوکمێکی تەجوید یان مانا و لەبەرکردنی ئایەتێکدا زەحمەتی هەبوو، یارمەتی بدە بەبێ ئەوەی هەست بکات تۆ لەو باڵاتریت.

نەفرێدانی قسە: ئەگەر هاوڕێیەک پرسیارێکی کرد، مەڵێ "ئەمە چەند ئاسانە و تۆ چۆن نازانیت!"، بەڵکو بە ڕێزەوە گوێی لێ بگرە.
بەڵگەی فەرمووده: وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ "خودا لە یارمەتی بەندەکەیدایە، مادام بەندەکە لە یارمەتی برایەکەیدا بێت".

سێیەم: پاراستنی شکۆ و دوورکەوتنەوە لە گاڵتەجاڕی

حەڵقەی قورئان شوێنی جیدییەت و ڕێزە. شکاندنی هاوڕێ لە ناو پۆلدا گوناهێکی گەورەیە.
گاڵتە نەکردن بە دەنگ: هەموو کەسێک دەنگی خۆش نییە، بەڵام هەموو کەسێک دەتوانێت بە دڵسۆزی قورئان بخوێنێت. هەرگیز پێکەنین و گاڵتە بە دەنگی هاوڕێکەت مەکە.
هەڵە گرتن بە ئەدەبەوە: ئەگەر هاوڕێکەت لە کاتی خوێندنەوەدا هەڵەی کرد، بە دەنگی بەرز پێی مەکەنە، بەڵکو بە هێمنی و بە نێوان خۆتان بۆی ڕاست بکەرەوە.
بەڵگەی قورئانی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ [الحجرات: ١١].

چوارەم: پاراستنی کەرەستەی هاوڕێکان

مۆڵەت خواستن: هەرگیز بەبێ مۆڵەت دەست بۆ قورئان، پێنووس، یان جانتای هاوڕێکەت مەبە. ئەتەکێتی فێرخواز وایە کە ئەمانەتپارێز بێت.
گەڕاندنەوە: ئەگەر شتێکت لێ خواستن، بە خاوێنی و لە کاتی خۆیدا بۆیان بگەڕێنەرەوە.
بەڵگەی قورئانی: خوای گەورە فەرمانمان پێدەکات کە ئەمانەتپارێز بین و دەفەرموێت: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا} (النساء: ٥٨)(واتە: بەڕاستی خودا فەرمانتان پێدەکات کە ئەمانەتەکان بگەیەننەوە دەست خاوەنەکانیان).

بەڵگەی فەرمووده: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: {"لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ أَخِيهِ لَاعِبًا وَلَا جَادًّا" (رواه أبو داود)} (واته: با چ چاوەڕوانکراو بێت یان بە گاڵتە و جددی، هیچ یەکێک لە ئێوە کەرەستە و شتی برایەکەی بەبێ مۆڵەت هەڵنەگرێت).

پێنجەم: ئامۆژگاری و وەفا ئەتەکێتی پشتی پەردە

ئامۆژگاری نهێنی: ئەگەر بینیت هاوڕێکەت ڕەفتارێکی نەشیاوی کرد، لە نێوان خۆتاندا و بە میهرەبانی ئامۆژگاری بکە، نەک لەبەردەم هەمووان شەرمەزاری بکەیت.
بەڵگەی فەرمووده بۆ بەرگری لە غەیابدا: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: {"مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" (رواه الترمذي)} (واته: هەرکەسێک بەرگری لە ئابڕو و ناوبانگی برایەکی بکات لە غەیابیدا، خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا ئاگری دۆزەخ لە دەموچاوی دوور دەخاتەوە).
قسەی زانایان: ئیمامی شافعی دەفەرموێت: مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَقَدْ نَصَحَهُ وَزَانَهُ، وَمَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ فَضَحَهُ وَشَانَهُ "هەرکەسێک بە نهێنی ئامۆژگاری برایەکەی بکات، ئەوا خێری پێ گەیاندووە و ڕازاندوویەتییەوە، بەڵام هەرکەس لەبەردەم خەڵکدا ئامۆژگاری بکات، فەزیحەی کردووە و ناوی زڕاندووە".
بەرگریکردن لە غەیابدا: ئەگەر هاوڕێیەکت ئامادە نەبوو و کەسێک بە خراپە باسی کرد، وەک وەفایەک بەرگری لێ بکە.
کۆبەند: هاوڕێکانی تۆ لە سەنتەری قورئان، ئەو کەسانەن کە لە قیامەتدا دەبنە تکاکار بۆت. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت یەکێک لەو حەوت کەسەی لە ژێر سێبەری عەرشی خودادان: وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ "دوو پیاو کە لەبەر خودا یەکتریان خۆش ویستووە، لەسەر ئەو

خۆشەویستییە کۆبوونەتەوە و لەسەر ئەویش جیا بوونەتەوە". کەواتە با هاوڕێیەتییەکەتان ئاوێتەی ئەتەکێت و ڕێزی متقابل بێت.

٨ .ئەتەکێتی دیجیتاڵی گروپەکانی ڤایبەر، واتسئەپ و تێلیگرام

لە سەردەمی ئێستادا، گروپە ئەلیکترۆنییەکان بوونەتە تەواوکاری پۆل و حەڵقەی قورئان. فێرخوازی بەئەدەب هەمان ئەو ڕێز و شکۆیەی لە مزگەوت هەیەتی، دەیگوێزێتەوە بۆ ناو گروپەکان، چونکە "وشە" بەرپرسیارییەتییە.

یەکەم: ئەتەکێتی کاتی نامە و پاراستنی ئارامی (فقه الوقت)

کاتەکانی پشوو و شەو، مافی تایبەتی مامۆستا و هاوڕێکانتن. نابێت گروپەکە ببێتە هۆی بێزارکردنی خەڵک لە کاتە نەگونجاوەکاندا.
دیاریکردنی کات :واباشە لە دوای نوێژی عیشاوە نامە نەنێردرێت مەگەر بۆ کارێکی زۆر پێویست و هەنووکەیی بێت.
ڕێزگرتن لە کاتی خەوتن :زۆرێک لە مامۆستاکان و فێرخوازان سەرقاڵی وردەکاری ژیانی خۆیانن، بۆیە ناردنی نامە لە درەنگانی شەودا بێڕێزییە بە کاتی ئەوان.
بەڵگەی قورئانی :خوای گەورە فێری هاوەڵان دەکات کە لە کاتی تایبەتدا مۆڵەت بخوازن و بێزاریان نەکەن :یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ] النور: ٥٨ .[(واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، پێویستە خزمەتکارەکانتان و منداڵەکانتان کە هێشتا نەگەیشتوونەتە تەمەنی باڵغبوون، لە سێ کاتی تایبەتدا مۆڵەت بخوازن پێش ئەوەی بێنە ژوورەکەتان: پێش نوێژی بەیانی، لە کاتی نیوەڕۆدا کاتێک جلەکانتان دادەنێن بۆ حەسانەوە، و لە دوای نوێژی عیشاوە).

ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل (ڕەحمەتی خوای لێبێت) چوو بۆ سەردانی یەکێک لە مامۆستا و زاناکانی، کاتێک گەیشتە بەردەم دەرگاکەی، لە دەرگای نەدا و لەبەردەم ماڵەکەیدا دانیشت تا کاتی وانەکە هات و مامۆستاکە خۆی هاتە دەرەوە. کاتێک پێیان گوت بۆ لە دەرگات نەدا؟ فەرمووی: "نابێت ئێمە کاتی حەسانەوە و ژیانی ئەوان بشێوێنین، حەق وایە چاوەڕێ بکەین تا خۆیان کاتیان دەبێت."
پراکتیکی ئەتەکێت: ئەگەر نامەیەکت بۆ هاتە مێشک لە کاتێکی درەنگدا، بینووسە و لای خۆت هەڵی بگرە و بەیانی بینووسە.

دووەم: ئەتەکێتی ناوەڕۆک گرنگی و کورتی

گرووپی سەنتەری قورئان جیاوازە لە گروپەکانی تری هاوڕێیەتی؛ ئەم گروپە بۆ زانست دانراوە.
تەنها بۆ وانە :وێنەی بێمانا، ڤیدیۆی کۆمیدی، کورتەنامەی "بەیانیت باش" و "شەو شاد" یان هەر شتێک کە پەیوەندی بە خوێندنەکەتەوە نییە، تێیدا بڵاو مەکەرەوە.
دوورکەوتنەوە لە ژاوەژاوی زانیاری :پێویست ناکات بۆ هەموو نامەیەک "سوپاس" یان "دەستخۆشی" بنێریت، چونکە دەبێتە هۆی ئەوەی نامە گرنگەکان لە ناو ژمارەیەکی زۆر لە "ستیکەر" و نامەی کورتدا ون بن.
بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ" لە نیشانەی جوانی ئیسلامیەتی کەسێک ئەوەیە کە واز لەو شتانە بهێنێت کە پەیوەندییان پێوەی نییە." کەواتە فێرخوازی هۆشیار لە گروپێکدا کە بۆ زانست دانراوە، کات و وزەی خۆی و خەڵکی تر بە شتی بێسوودەوە سەرقاڵ ناکات.
زانای پایەبەرز حەسەنی بەسری (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: "یەکێک لە نیشانەکانی ئەوەی خوای گەورە ڕووی لە بەندەیەک

وەرگێڕابێت و لێی نارازی بێت، ئەوەیە کە سەرقاڵی دەکات بەو شتانەی کە سوودی پێ ناگەیەنن."

سێیەم: ئەتەکێتی مامەڵە لەگەڵ مامۆستا لە گروپدا

مامۆستا لە گروپیشدا هەر مامۆستایە، بۆیە دەبێت بەوپەڕی ئەدەبەوە قسەی لەگەڵ بکرێت.
کورت و پوخت :کاتێک پرسیار لە مامۆستا دەکەیت، ڕاستەوخۆ بچۆ سەر ناوەڕۆکەکە. مەڵێ "سڵاو مامۆستا" و چاوەڕێ بکە تا جوابت دەداتەوە ئینجا پرسیارەکە بکەیت، بەڵکو سڵاو و پرسیارەکە لە یەک نامەی ڕێک و پێکدا بنوسە.
بەرگری لە توندوتیژی وشە :هەرگیز لە گروپدا ڕەخنەی توند لە هاوڕێکانت مەگرە و بە شێوەیەک قسە مەکە کە شکۆیان بشکێت.
پراکتیکی ئەتەکێت :ئەگەر مامۆستا نامەیەکی نارد و فەرمانێکی پێ کردیت، تەنها بڵێ "بەسەرچاو مامۆستا گیان" یان "ان شاء الله"، بەبێ قسەی زیادە.
بەڵگەی قورئانی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً} (المجادلة: ١٢)(واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، کاتێک دەتەوێت گفتوگۆی تایبەت و ڕاز لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بکەن، پێش ئەوەی دەست پێبکەن خێر و سەدەقەیەک بکەن).
ئیمامی شەعبی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) کە یەکێک بوو لە زانا گەورەکانی تابعین، دەفەرموێت:"کاتێک پیتێک یان نامەیەک ئاڕاستەی مامۆستاکەت دەکەیت، وا دابنێ کە لەبەردەمیدا وەستاویت. زمانت بپارێزە لە وشەی گشتی، و هەمیشە بە نازناو و پێگەکەیەوە بانگی بکە

(وەک: مامۆستای بەڕێز)، چونکە سووکایەتی کردن بە نووسین و نامە، وەک سووکایەتی کردنە بە دەنگ و ڕووبەڕوو."

چوارەم: ڕێسا گشتییەکانی ئەتەکێتی دیجیتاڵی

پشکنینی زانیاری :پێش ئەوەی هەر هەواڵێک یان فەرموودەیەک بڵاو بکەیتەوە، دڵنیا بەرەوە لە ڕاستییەکەی. فێرخوازی قورئان نابێت ببێتە هۆی بڵاوکردنەوەی شتی ناڕاست.
بەڵگەی قورئانی :يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا]الحجرات: ٦.[(واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، ئەگەر کەسێکی خراپەکار هەواڵێکی بۆ هێنان، دەستبەجێ لێی بکۆڵنەوە و دڵنیا ببنەوە لە ڕاستییەکەی). کەواتە فێرخواز نابێت بەبێ لێکۆڵینەوە تەنها کاری گواستنەوەی نامەکان بێت.
بەکارهێنانی: کاتێک وەڵامی کەسێک دەدەیتەوە، "ڕیپلای" بەکاربهێنە تاوەکو بزانرێت مەبەستت کێیە و گروپەکە تووشی شپرزەیی نەبێت.
سەبارەت بە ڕوونبوونی گفتوگۆ و بەکارهێنانی Reply:دایکی ئیمانداران خاتوو عائیشە (ڕەزای خوای لێبێت) سەبارەت بە شێوازی قسەکردنی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت {"كَانَ كَلَامُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلَامًا فَصْلًا يَفْهَمُهُ كُلُّ مَنْ يَسْمَعُهُ" (رواه أبو داود)} (واتە: قسەکردنی پێغەمبەر ﷺ قسەکردنێکی ڕوون و جیاکەرەوە بوو، هەرکەسێک بیبیستایە لێی تێدەگەیشت). بەکارهێنانی تایبەتمەندیی "ڕیپلای" لە ناو گروپدا لادانە لە تەمومژاویبوونی قسە، و یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی هەمووان بە ڕوونی لە مەبەستی نامەکەت تێبگەن.

ئەتەکێتی دەرچوون :ئەگەر ویستت لە گروپەکە دەربچیت، بەبێ دەنگی و بەبێ خوداحافیزییەکی پڕ لە گلەیی مەڕۆ؛ پێشتر مۆڵەت لە مامۆستا یان بەڕێوەبەری گروپەکە بخوازە

ئیمامی ئیبنو حەزمی ئەندەلوسی لە کتێبی (مداواة النفوس) دا دەفەرموێت: "تەواوی ئەدەبی مرۆڤ لە دوو شوێندا دەردەکەوێت: چۆنیەتی دەستپێکردنی پەیوەندی، و چۆنیەتی کۆتاییپێهێنانی. هەرکەسێک لە کاتی هاتنیدا بەئەدەب بێت بەڵام لە کاتی ڕۆشتنیدا بێ مۆڵەت و بە ساردی بڕوات، ئەوا ئەدەبەکەی پێشووشی بەتاڵ کردووەتەوە."

هەروەها حەکیمەکان دەڵێن: "چوونە ژوورەوە بە ناسنامەیە، بەڵام دەرچوون بە ئەخلاقە.

پێنجەم: قسەی زانایان لەسەر کات و ڕێز

ئیمامی "حەسەنی بەسری" دەفەرموێت" :ئەی نەوەی ئادەم، تۆ تەنها چەند ڕۆژێکی، هەر ڕۆژێک بڕوات، بەشێک لە تۆ ڕۆشتووە ."بۆیە، بێزارکردنی خەڵک بە نامەی بێ مانا و گرتنی کاتی مامۆستا بە پرسیاری دووبارە، جۆرێکە لە بەفیڕۆدانی ئەو پارچە گرانبەهایەی تەمەن کە پێی دەوترێت کات.

کۆبەند: مۆبایلەکەت و گروپەکانی سەنتەر، با ببنە هۆکارێک بۆ ئەوەی فریشتەکان ناوت بە خێر بنووسن. وشەیەک کە لە گروپەکەدا دەینوسیت، ڕەنگە ببێتە هۆی دڵخۆشی مامۆستایەک یان ڕێنماییکردنی هاوڕێیەک، بۆیە هەمیشە پێش ئەوەی پەنجە بنێیت بە دوگمەی "ناردن"دا، بیر بکەرەوە کە ئایا ئەم نامەیە ڕەزامەندی خودای تێدایە؟

٩. ئەتەکێتی تاقیکردنەوە و لەبەرکردن

تاقیکردنەوە لە سەنتەری قورئاندا تەنها بۆ دیاریکردنی ئاستی زانیاری نییە، بەڵکو تاقیکردنەوەی "دڵسۆزی و ڕەوشت"ە. فێرخوازی قورئان دەبێت لەم وێستگەیەدا بە باڵاترین ئەتەکێتەوە دەربکەوێت:

یەکەم: ئەتەکێتی ڕاستگۆیی و دڵسۆزی (الأمانة العلمية)

گەورەترین بێڕێزی بەرامبەر قورئان ئەوەیە کە مرۆڤ بە فێڵ و قۆپیە بیەوێت نیشانی بدات کە ئایەتەکانی خودای لەبەرە.

دوورکەوتنەوە لە فێڵ: فێڵکردن لە تاقیکردنەوەی قورئاندا نیشانەی ئەوەیە کە فێرخواز تەنها ڕواڵەتی قورئانی دەوێت، نەک ناوەرۆکەکەی.

بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ بە توندی ڕێگری لە فێڵکردن دەکات و دەفەرموێت: مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا "هەرکەسێک فێڵ بکات لە ئێمە نییە".

پراکتیکی ئەتەکێت: کاتێک لەبەردەم مامۆستا دادەنیشیت بۆ تاقیکردنەوەی زارەکی تسمیع، چاوەکانت مەگێڕە بۆ سەر لاپەڕەکان یان بۆ لای هاوڕێکانت تا ئایەتەکەت بیر بکەوێتەوە. ڕاستگۆ بە، ئەگەر بیرت چوو بڵێ "بیرم چوو"، ئەمە زۆر بەڕێزترە لەوەی بە فێڵ نمرە وەربگریت.

"نمرەی سەر کاغەز نامێنێت، بەڵام ڕەوشتی بەرز و دڵسۆزی لەگەڵ قورئاندا لەسەر تەرازووی چاکەکانت جێگیر دەبێت. ئەگەر ئایەتێکت بیرچووەوە، بڵێ 'بیرم چوو'؛ چونکە ڕاستگۆیی لە تاقیکردنەوەدا، خۆی لەبەرکردنێکی تری قورئانە."

دووەم: ئەتەکێتی پشوودرێژی و قبوڵکردنی ئەنجام

ئاستی فێرخوازان جیاوازە، و نمرە تەنها پێوەرێکی کاتییە. ئەتەکێتی فێرخواز وایە کە بە سینەیەکی فراوانەوە نمرەکان وەربگرێت.

ڕێزگرتن لە بڕیاری مامۆستا: ئەگەر مامۆستا نمرەیەکی کەمی پێدایت یان داوای لێکردیتەوە کە وانەکە دووبارە بکەیتەوە، توڕە مەبە و دەنگت بەرز

مەکە. بزانە مامۆستا بەرژەوەندی تۆی دەوێت تاوەکو ئایەتەکان بە تەواوی لە مێشکتدا جێگیر ببن.
دووركەوتنەوە لە گلەیی نارەوا: مەڵێ "مامۆستا بۆ هاوڕێکەمی نوسیوە و بۆ منی نە نوسیوە"، چونکە ئەمە حەسوودی و بێڕێزییە بە دادپەروەری مامۆستا.
بەڵگەی قورئانی: وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا [الطور: ٤٨]. ئارامگرتن لەسەر زەحمەتییەکانی فێربوون بەشێکە لە ئارامگرتن لەسەر حوکمی خودا.
پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «لَيْسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيرَنَا، وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ» [رواه أحمد] واتا: «لە ئوممەتی من نییە ئەو کەسەی ڕێز لە گەورەمان نەگرێت، و بەزەیی بە بچووکماندا نەیەتەوە، و ماف و ڕێزی زاناکەمان نەزانێت». (مامۆستای قورئانیش لە پێشینەی ئەو زانایانەیە کە پێویستە ماف و بڕیارەکانی ڕێزیان لێبگیرێت).

سێیەم: ئەتەکێتی کێبڕکێی شەرعی (المنافسة الشريفة)

کێبڕکێ لە قورئاندا کارێکی پیرۆزە ئەگەر بە ئەتەکێتەوە بێت.
خۆشحاڵی بە سەرکەوتنی هاوڕێیان: کاتێک هاوڕێیەکت نمرەی تەواو دەهێنێت، یەکەم کەس بە کە پیرۆزبایی لێ بکەیت. هەرگیز بە چاوێکی نزم یان بە ڕقەوە سەیری مەکە.
بەڵگەی قورئانی: وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ [المطففين: ٢٦]. "با کێبڕکێ و پێشبڕکێی ئێوە تەنها لەسەر کاری چاکە و بەدەستهێنانی بەهەشت بێت."
﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾ [البقرة: ١٤٨] واتا: «پێشبڕکێ بکەن لە ئەنجامدانی کارە چاکەکاندا».

فڕێنەدانی قسەی سارد: بە هاوڕێیەکت مەڵێ "خۆ تۆ تەنها قورئانت لەبەر کردووە و لە هیچی تێناگەیت" تەنها لەبەر ئەوەی نمرەی ئەو لە تۆ بەرزترە.

ئیمامی حەسەنی بەسری (ڕەحمەتی خودای لێبێت) دەفەرموێت: «هەرکەسێک کێبڕکێی لەسەر ئایینەکەت (کاری چاکە) لەگەڵ کردیت، کێبڕکێی لەگەڵ بکە، بەڵام هەرکەسێک لەسەر دۆنای کێبڕکێی کردیت، بۆ خۆی جێبهێڵە». بەڵام ئەم کێبڕکێیەی ئایین دەبێت بە ڕەوشتی بەرزەوە بێت.

چوارەم: ئەتەکێتی کاتی تاقیکردنەوە ناو هۆڵ

بێدەنگی تەواو: کاتێک لە هۆڵی تاقیکردنەوەیت، بە هیچ جۆرێک قسە مەکە، تەنانەت بۆ داواکردنی پێنووسێکیش، چونکە تەرکیزی هاوڕێکانت تێک دەدەیت. "بێدەنگی تۆ لە هۆڵی تاقیکردنەوەدا ئەمانەتپارێزییە بۆ مافی هاوڕێکانت، و نووسینی وەرەقەکەت بە خەتێکی خۆش و پاک، جوانترین نامەی ڕێزگرتنە بۆ ئەو مامۆستایەی کاتی خۆی بۆ ڕاستکردنەوەی جیا دەکاتەوە."

پشکنینی وەرەقە: پێش ئەوەی وەرەقەکە بدەیتەوە، دڵنیا بەرەوە ناوی خۆتت بە ڕێکوپێکی نوسیوە و بە خەتێکی خۆش و خوێنەرەوە وەڵامەکانت داوەتەوە؛ ئەمە ڕێزگرتنە لەو مامۆستایەی کە وەرەقەکەت بۆ ڕاست دەکاتەوە.

خەتی خۆشی: ئیمامی عەلی (ڕەزای خودای لێبێت) دەفەرموێت: واتا: «گرنگی بە خەتی خۆش بدەن، چونکە ئەو یەکێکە لە کلیلەکانی ڕۆزی». (لە تاقیکردنەوەدا، خەتی خۆش ڕۆزییەکەی بریتییە لەوەی مامۆستا بە ئاسانی تێدەگات و مافت نافەوتێت).

پێنجەم: قسەی زانایان لەسەر لەبەرکردن و ڕەوشت

ئیمامی "وەکیع" دەفەرموێت: "استعينوا على الحفظ بترك المعاصي" "بۆ لەبەرکردنی قورئان، داوای یارمەتی لە وازهێنان لە گوناهەکان بکەن". فێڵکردن لە تاقیکردنەوەدا گوناهە، و گوناهیش نوری زانست لە دڵدا دەکوژێنێتەوە. بۆیە فێرخوازی زرنگ ئەو کەسەیە کە بە ڕەوشتە جوانەکانی زانستەکەی دەپارێزێت.

کۆبەند: نمرەی ڕاستەقینەی تۆ ئەو "گۆڕانکارییە ئەخلاقییەیە" کە قورئان لە ناو ناختدا دروستی دەکات. ئەگەر لە تاقیکردنەوەدا ١٠٠ وەربگریت بەڵام ئەتەکێتی ڕاستگۆییت نەبێت، ئەوا لە ڕاستیدا دۆڕاویت. بە پێچەوانەشەوە، ئەگەر نمرەیەکی کەم بهێنیت بەڵام بە ئەدەب و ڕاستگۆ بیت، ئەوا تۆ لە لای خودا سەرکەوتوویت.

ڕێبەرنامەی زێڕین بۆ لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز و فەرموودە

لەبەرکردنی کەلامی خودا و فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ پێویستی بە تەنها زیرەکی نییە، بەڵکو پێویستی بە "بەرەکەتی خودا "و "پەیڕەوکردنی سیستەمێکی ڕێک "هەیە. لێرەدا هەنگاوە پراکتیکییەکان دەخەینە ڕوو:

یەکەم: بنەما سەرەکییەکانی پێش دەستپێکردن

ئیخلاس و دڵسۆزی: دەبێت نییەتت تەنها ڕەزامەندی خودا بێت، نەک بۆ ئەوەی پێت بڵێن "حافز" یان دەنگی خۆشە.

بەڵگەی قورئان: «وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ» [البينة: ٥] (واتە: فەرمانیان پێ نەکراوە تەنها بەوە نەبێت کە بە دڵسۆزی و پاککردنەوەی ئاینەکەیان بۆ خودا، تەنها ئەو بپەرستن).

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ."بێگومان بەها و پاداشتی هەموو کارێک، تەنها بەپێی نییەت و مەبەستی ناو دڵی مرۆڤەکە دەپێورێت."
پاڕانەوە و دوعا: هەمیشە داوای یارمەتی لە خودا بکە کە مێشکت کراوە بکات.
ئایەتی قورئانی: وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا (طه: ١١٤). "بڵێ: پەروەردگارم! زانست و زانیاریم زیاد بکە."
وازهێنان لە گوناه: گوناه تەرکیز کەمدەکاتەوە و نوری زانست دەکوژێنێتەوە.
قسەی زانایان: ئیمامی شافعی دەفەرموێت: "سکاڵای کەممی لەبەرکردنم برد بۆ لای وەکیع، ئەویش ئامۆژگاری کردم کە واز لە گوناه بهێنم، فەرمووی: بزانە زانست نورە، و نوری خوداش نادرێت بە کەسی گوناهکار."

دووەم: شێوازی پراکتیکی بۆ لەبەرکردنی قورئان

بۆ ئەوەی لاپەڕەیەک بە باشی لەبەر بکەیت، ئەم هەنگاوانە پەیڕەو بکە:
گوێگرتنی ڕاست: پێش ئەوەی خۆت دەست بکەیت بە خوێندنەوە، ٣ جار گوێ لە قورئانخوێنێکی شارەزا وەک حوسەری یان مەنشاوی بگرە تا هەڵەی تەجویدیت نەبێت.
بەڵگەی قورئان: «وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» [الأعراف: ٢٠٤]: "کاتێک قورئان خوێندرایەوە، بە جوانی گوێی لێ بگرن و بێدەنگ بن، بۆ ئەوەی بەزەیی خوداتان بەسەردا ببارێت." (ئەمە دەسەلمێنێت کە بنەمای فێربوونی قورئان لە گوێگرتنەوە دەست پێ دەکات).

خوێندنەوەی تێگەیشتن: یەک جار مانای ئایەتەکان بە کوردی بخوێنەرەوە؛ ئەگەر لە مانا تێبگەیت، لەبەرکردن ٥٠٪ ئاسانتر دەبێت.
بەڵگەی قورئان: كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ. [ص: ٢٩] واتای کورت بە کوردی: "ئەم کتێبە پیرۆزەی بۆتۆمان ناردووە، بۆ ئەوەیە کە خەڵکی لە ئایەتەکانی بکۆڵنەوە و تێبگەن." (تێگەیشتن کلیلی لەبەرکردنە).
دابەشکردنی لاپەڕە: لاپەڕەکە مەکە بە یەک تاقم، بەڵکو بیکە بە ٣ یان ٤ کۆمەڵە ئایەت. هەر ئایەتێک یان دوو ئایەت ١٠ جار دووبارە بکەرەوە تا لەسەر زمانت ڕەوان دەبێت.
بەڵگەی قورئان: «وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ» [الإسراء: ١٠٦] "قورئانمان بە بەش بەش ناردووە، بۆ ئەوەی بە هێواشی و لەسەرخۆیی بۆ خەڵکی بخوێنیتەوە." (ئەمە نیشان دەدات کە پەلەکردن باش نییە و هێدی هێدی جێگیرترە).
بەستنەوە: کاتێک ئایەتی یەکەمت لەبەر کرد، بچۆ بۆ ئایەتی دووەم، پاشان پێکەوە هەردووکیان دووبارە بکەرەوە.
دایکی ئیمانداران عائیشە (ڕەزای خودای لێبێت) دەفەرموێت: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ السُّورَةَ فَيُرَتِّلُهَا حَتَّى تَكُونَ أَطْوَلَ مِنْ أَطْوَلَ مِنْهَا» [رواه مسلم] "پێغەمبەر ﷺ کاتێک سورەتێکی دەخوێند، ئەوەندە بەسەرەوخۆیی و ڕوونی دەیخوێند کە سورەتە کورتەکە لە سورەتێکی درێژتر دەچوو." (ئەمەش گرنگی پەلەنەکردن دەردەخات).
خوێندن لە نوێژدا: باشترین ڕێگا بۆ جێگیرکردنی لەبەرکردن، ئەوەیە کە لە نوێژە سوننەتەکان و نوێژی شەودا ئەو لاپەڕەیەی لەبەرت کردووە بیخوێنیتەوە.
پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «وَإِذَا قَامَ صَاحِبُ الْقُرْآنِ فَقَرَأَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ذَكَرَهُ، وَإِذَا لَمْ يَقُمْ بِهِ نَسِيَهُ» [رواه مسلم] "ئەگەر خاوەن قورئانەکە

هەڵسا و لە نوێژی شەو و ڕۆژدا قورئانەکەی خوێند، لە بیری دەمێنێتەوە؛ بەڵام ئەگەر لە نوێژدا نەیخوێنێت، لەبیری دەچێتەوە."

سێیەم: شێوازی پراکتیکی بۆ لەبەرکردنی فەرموودە

فەرموودە جیاوازە چونکە نەسرە پەخشانە، بۆیە ئەم ڕێگایە باشترینە:
لەبەرکردنی دەقە کورتەکان: لە سەرەتادا بە "چلییەکانی نەووەوی" الأربعون النووية دەست پێ بکە، چونکە فەرموودەکان کورت و گشتگیرن.
دووبارەکردنەوەی دەنگی: فەرموودەکە بە دەنگی بەرز بخوێنەرەوە؛ گوێبیستبوونی دەنگی خۆت یارمەتیدەرە بۆ جێگیربوونی فەرموودەکە لە مێشکدا.
نوسینەوە: زانایان دەفەرموون: العلم صيد والكتابة قيده" زانست وەک ڕاو وایە و نوسینەوەش وەک گوریس وایە کە دەیبەستێتەوە". فەرموودەکە ٣ جار بنوسەرەوە، یارمەتی بیرچوونەوە دەدات.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابِ» [سلسلة الأحاديث الصحيحة] "زانستەکەتان بە نووسینەوە ببەستنەوە و بیپارێزن."
کردار پێکردن التطبيق: کاتێک فەرموودەیەک لەبەر دەکەیت بۆ نموونە دەربارەی سڵاوکردن، هەمان ڕۆژ جێبەجێی بکە. کردەیی بوون باشترین ڕێگایە بۆ ئەوەی هەرگیز لە بیرت نەچێتەوە.
ئیمامی شەعبی دەفەرموێت: "ئێمە لە ڕێگەی کارپێکردن و جێبەجێکردنی فەرموودەکانەوە، یارمەتیمان لەسەر لەبەرکردنیان وەردەگرت.

چوارەم: یاسای "پێداچوونەوە" المراجعة

لەبەرکردن بەبێ پێداچوونەوە وەک نوسینە لەسەر ئاو.
پێداچوونەوەی نزیک: هەموو ڕۆژێک پێش ئەوەی وانەی نوێ بخوێنیت، دەبێت وانەی دوێنێ و پێرێ دووبارە بکەیتەوە.

پێداچوونەوەی دوور: هەفتەی یەک ڕۆژ بۆ نموونە هەینی تەرخان بکە تەنها بۆ پێداچوونەوەی هەموو ئەو بەشانەی لەو هەفتەیەدا لەبەرت کردووە.
هاوڕێی پێداچوونەوە :لەگەڵ هاوڕێیەکت "موسامەعە" بکە؛ تۆ بۆ ئەو بخوێنە و ئەویش بۆ تۆ. ئەمە هەڵەکانت بۆ دەردەخات.
فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنَ الإِبِلِ فِي عُقُلِهَا" پەیمان نوێ بکەنەوە لەگەڵ قورئاندا پێداچوونەوەی بۆ بکەن، چونکە سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە، قورئان زووتر لە مێشک دەردەچێت وەک لە حوشترکە لە حەوشەکەیدا بەسترابێتەوە."

پێنجەم: کات و شوێنی گونجاو

باشترین کات: کاتی پارشێو و دوای نوێژی بەیانی، چونکە مێشک لەوپەڕی ئارامی و چالاکیدایە.
دوعای پێغەمبەر ﷺ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا" خودایە بەرەکەت بخەرە بەیانییانی ئومەتەکەمەوە."
باشترین شوێن: شوێنێکی بێدەنگ، دوور لە مۆبایل، تەلەفزیۆن، و ژاوەژاو. باشترین شوێنیش مزگەوتە.
بەڵگەی قورئان: «إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا» [المزمل: ٦]: "بێگومان عیبادەت و خوێندن لە شەودا (کاتی بێدەنگی)، کاریگەریی زیاترە لەسەر دڵ و ڕاستتر و جێگیرترە بۆ وێژان."
کۆبەند: لەبەرکردنی قورئان و فەرموودە پرۆسەیەکە تەنها پێویستی بە "بەردەوامی "هەیە. مەڵێ کاتم نییە، ڕۆژی یەک ئایەت و یەک فەرموودە لەبەر بکەیت، دوای ساڵێک دەبیتە خاوەن سەرمایەیەکی گەورە. گرنگ ئەوەیە "هێدیێ هێدیێ و بەردەوام" بیت.

١٠. ئەتەکێتی خواردن و فرۆشگە کافیتریای سەنتەر

کات و شوێنی خواردن لە سەنتەردا، تاقیگەیەکی گرنگە بۆ نیشاندانی ئەدەب و ڕەوشتی فێرخواز. خواردن تەنها بۆ تێربوون نییە، بەڵکو پەرستشێکە ئەگەر بەپێی ئەتەکێتی ئیسلامی بێت.

یەکەم: ئەتەکێتی دەستپێکردن و شێوازی خواردن

فێرخوازی قورئان لەسەر سفرە و لە کافیتریادا بە وەقار و هێمنی دەردەکەوێت.

ناوهێنانی خودا: پێش دەستپێکردن بە دەنگی بەرز مەڵێ "بسم الله" تا بێزاری دروست نەکەیت، بەڵکو بە هێمنی بڵێ بِسْمِ اللَّهِ. ئەگەر لەبیرت چوو، لە ناوەڕاستیدا بڵێ: بسم الله أوله وآخره.

بەکاربردنی دەستی ڕاست: هەمیشە بە دەستی ڕاست بخۆ و بخۆرەوە. ئەمە تەنها ئەتەکێت نییە، بەڵکو فەرمانی پێغەمبەرە ﷺ.

بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ بە "عومەری کوڕی ئەبو سەلەمە"ی فەرموو: يَا غُلَامُ، سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ "ئەی لاو، ناوی خودا بهێنە، و بە دەستی ڕاستت بخۆ، و لەو بەشەی بەردەمی خۆت بخۆ".

بۆ هاندانی سوپاسگوزاری لەسەر بەخشینەکان: بەڵگەی قورئان: «كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ» [البقرة: ١٧٢] "لەو ڕۆزییە پاکانە بخۆن کە پێمان بەخشیون و سوپاسگوزاری خودا بن." (ئەدەبی سەر سفرە لە سوپاسگوزارییەوە دەست پێ دەکات).

دووەم: ئەتەکێتی کڕین و مامەڵە لە فرۆشگەدا

نۆرەگرتن: کاتێک دەچیت بۆ کڕینی خواردن، پاڵ بە هاوڕێکانتەوە مەنێ و هاوار مەکە. بە هێمنی لە نۆرەدا بوەستە؛ ئەمە نیشانەی شارستانی بوونی تۆیە.
ڕێزگرتن لە کارمەندی فرۆشگە: بە ڕێزەوە داوای شتەکان بکە و بڵێ "بێ زەحمەت" و دواتر بڵێ "دەستخۆش". ئەو کەسەی لەوێ کار دەکات شایستەی ڕێزە وەک هەر کەسێکی تر.
بەڵگەی فەرمووده: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمْحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى» [رواه البخاري] "ڕەحمەتی خودا لەو مرۆڤە بێت کە نەرمونیان و بەڕێزە لە کاتی فرۆشتن و کڕیندا." وشەی 'بێ زەحمەت' و 'دەستخۆش' بەشێکن لەو نەرمونیانییەی پێغەمبەر ﷺ دوعای ڕەحمەتی بۆ کردووە.

سێیەم: ئەتەکێتی ژینگە و پاکوخاوێنی دوای خواردن

فێرخوازی قورئان شوێنەکەی لە خۆی پاکتر جێدەهێڵێت.
پاککردنەوەی مێزەکە: دوای ئەوەی خواردنەکەت تەواو کرد، پاشماوەی خواردن، بەرگی سەمون، یان قتووی شەربەتەکە لەسەر مێزەکە جێ مەهێڵە. هەمووی کۆبکەرەوە و بیخە ناو تەنەکەی خۆڵەکەوە.
پاراستنی نیعمەت: ئەگەر پارچە نان یان خواردنێکت پێ ماوە، فڕێی مەدە ناو زبڵەکەوە؛ ئەگەر کرا بیدە بە باڵندەیەک یان بە شێوازێکی شایستە دایبنێ.
بەڵگەی قورئانی: وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ [الأعراف: ٣١]. "بخۆن و بخۆنەوە بەڵام ئیسراف و بەفیڕۆدانی تێدا مەکەن، چونکە بەڕاستی خودا ئیسرافکارانی خۆش ناوێت."

چوارەم: ئەتەکێتی دانیشتن و ڕەفتار

خواردن بە دانیشتنەوە: سوننەتە بە دانیشتنەوە ئاو و خواردن بخۆیت؛ ئەمە هەم بۆ تەندروستی باشە و هەم لە ڕووی ئەتەکێتەوە جوانترە.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «لَا يَشْرَبَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ قَائِمًا» [رواه مسلم] "با هیچ کام لە ئێوە بە پێوە ئاو نەخواتەوە." (ئەمە بنەمای سوننەتی دانیشتنە لە کاتی خواردن و خواردنەوەدا).
نەخواردن لە ناو پۆلدا: ئەتەکێتی زانست وایە کە لە ناو پۆل و حەڵقەی قورئاندا خواردن نەخورێت بۆ ئەوەی بۆن و پاشماوەکەی بێزاری دروست نەکات، مەگەر بە مۆڵەتی مامۆستا بێت.
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «مَنْ أَكَلَ الْثَّومَ أَوِ الْبَصَلَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا» [رواه البخاري] "هەر کەسێک سیر یان پیاز بخوات، با لە مزگەوتەکەمان نزیک نەبێتەوە." خواردنی چپس و جوینی بنێشت و تروکاندنی گلۆبەڕۆژە کارێکی ناتەندروستە.
بەرزنەکردنەوەی دەنگ: لە کاتی خواردندا بە دەنگی بەرز پێ مەکەنە و قسەی نەشیاو مەکە.
بەڵگەی قورئان: «وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ» [لقمان: ١٩] "دەنگت نزم بکەرەوە." (ئەمە ڕێسایەکی گشتییە بۆ دوورکەوتنەوە لە قاقا و پێکەنینی بەرز و ژاوەژاو لە کاتی دانیشتندا).
ئیمامی بورهانەدینی زەرنووجی دەفەرموێت: "بەشێک لە گەورەگرتنی زانست، بریتییە لە گەورەگرتن و ڕێزگرتنی پۆل و مەجلیسی زانستەکە؛ بۆیە نابێت فێرخواز تێیدا کارێک بکات کە دژی ئەدەب بێت (وەک خواردنی بێ مۆڵەت یان دەنگەدەنگ)."

پێنجەم: سوپاسگوزاری و کۆتایی دوعای دوای خواردن

دوای تەواوبوون، دەستەکانت پاک بکەرەوە و سوپاسی خودا بکە.
دوعای سوننەت: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِي هَذَا مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ. هەرکەسێک ئەمە بڵێت، خودا لە گوناهەکانی خۆش دەبێت.
ئیمامی غەزالی دەفەرموویت: "مرۆڤی بەئەدەب پێش کەسانی تر پەلە ناکات بۆ دەستبردن بۆ خواردن، و لە کاتی نانخواردندا تێ ناڕوانێت و سەیری دەمی هاوڕێکانی ناکات."
کۆبەند: پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرموێت: إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا "خودا ڕازی دەبێت لەو بەندەیەی کە پارچە نانێک دەخوات و دواتر سوپاسی خودا دەکات لەسەری". کەواتە با نانخواردنەکەیشت ببێتە هۆی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی پەروەردگار.

١١ .ئەتەکێتی ژووری بەڕێوەبەر و کارگێڕی

ژووری کارگێڕی شوێنی ڕێکخستنی کاروباری ئێوەیە. ڕێزگرتن لەم شوێنە و کارمەندەکانی، نیشانەی تێگەیشتنی فێرخوازە لە سیستەم و دیسپلین.

یەکەم: ئەتەکێتی چوونە ژوورەوە مۆڵەت خواستن

دەرگای ژووری کارگێڕی نابێت بەبێ مۆڵەت و بە کتوپڕی بکرێتەوە، چونکە ڕەنگە بەڕێوەبەر سەرقاڵی کارێکی گرنگ یان کۆبوونەوە بێت.
یاسای سێ جار لە دەرگادان: بە هێمنی سێ جار لە دەرگا بدە، ئەگەر وەڵام نەبوو، کەمێک بوەستە و دواتر بگەڕێوە.
بەڵگەی فەرمووده: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :اِلاسْتِئْذَانُ ثَلَاثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ، وَإِلَّا فَارْجِعْ" مۆڵەت خواستن سێ جارە، ئەگەر مۆڵەتت درا بچۆ ژوورێ، ئەگەرنا بگەڕێوە."
ئەتەکێتی وەستان لەبەردەم دەرگادا:
کاتێک دەچیتە بەردەم دەرگایەک، هەرگیز ڕاستەوخۆ لەبەردەم کونی دەرگاکە مەوەستە یان گەر دەرگاکە کراوە بێت لەبەردەمی مەوەستا تا چاوی بە ناوەوە نەکەوێت. ئەگەر دەرگایەک داخرابوو، ئەوا پەردەیەکە بۆ پاراستنی ئەمانەت؛ لادانی ئەو پەردەیە بە چاو یان بە گوێ، ناپاکی کردنە.
بەڵگەی فەرموودە: (عەبدوڵای کوڕی بسر) دەفەرموێت: «کاتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەهاتە بەردەم دەرگایەک، ڕووی نەدەکردە ناوەڕاستی دەرگاکە، بەڵکو لە لای ڕاست یان چەپی دەرگاکەوە دەوەستا و دەیفەرموو: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ» (رواه أبو داود) چاوەڕوانییەکەت بە شێوازێک بێت کە چاوت بە سەرپشکی و نهێنی ناو ژوورەکە نەکەوێت.
ئیمامی ئەوزاعی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: «سێ شت نیشانەی نەبوونی ئەدەبە: زۆر پرسیارکردن لە شتی بێسوود، چاو بڕینە ناو

ماڵ و ژووری خەڵک بە دزییەوە، و گوێگرتن لە قسەیەک کە بۆ تۆ نەگوترابێت.»

سڵاوکردن: لە کاتی چوونە ژوورەوە بە دەنگێکی هێمن سڵاو بکە و مۆڵەت وەربگرە بۆ نزیکبوونەوە لە مێزی بەڕێوەبەر.

بەڵگەی قورئان: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا» [النور: ٢٧] "ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! مەچنە ناو هیچ ماڵ و ژوورێکەوە کە هی خۆتان نییە، هەتا مۆڵەت و ئاشنایی وەرنەگرن و سڵاو لە دانیشتووانەکەی نەکەن."

ئیمامی قورتوبی دەفەرموێت: "پێویستە لەسەر ئەو کەسەی مۆڵەت دەخوازێت، بە توندی و زەبر لە دەرگا نەدات، بەڵکو دەبێت زۆر بە هێمنی لە دەرگا بدات بە شێوازێک کە تەنها دەنگی بگاتە ناوەوە." (ئەمە نیشانەی ئەدەبی فێرخوازە بەرامبەر مامۆستا و بەڕێوەبەرەکەی).

دووەم: ئەتەکێتی شێوازی وەستان و دانیشتن

جەستەی مرۆڤ دەربڕی ئاستی ئەدەبیەتی، بۆیە لەبەردەم بەڕێوەبەردا بەم شێوەیە بوەستە:

وەستانی بەڕێز: بە ڕێکی بوەستە، دەستت مەخەرە گیرفانت، و یاری بە مۆبایلەکەت یان کلیلەکانت مەکە.

پاڵنەدان: هەرگیز پاڵ مەدەرە بە دیوار یان مێزی کارگێڕییەکەوە؛ ئەمە نیشانەی تەمەڵی و بێڕێزییە بە شوێنەکە.

ئیمامی غەزالی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە کتێبی (إحياء علوم الدين)دا سەبارەت بە ئەتەکێتی دانیشتن دەفەرموێت: «پێویستە لە کاتی دانیشتندا بە ڕێکی دانیشێت، پاڵ نەداتەوە، قاچ نەخاتە سەر قاچ، و دەست نەخاتە ژێر چەناگەی، چونکە ئەم ڕەفتارانە نیشانەی تەمەڵی و بێباکین.»

مۆڵەت بۆ دانیشتن: تاوەکو بەڕێوەبەر یان کارمەندەکە داوای دانیشتنت لێ نەکەن، دامەنیشە. ئەگەر دانیشتیت، بە ڕێکی دانیشە و قاچت مەخەرە سەر قاچ.
بەڵگەی فەرمودە: «مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جَالِسٌ هَكَذَا، وَقَدْ وَضَعْتُ يَدِيَ الْيُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي وَاتَّكَأْتُ عَلَى لِيَةِ يَدِي، فَقَالَ: أَتَقْعُدُ قِعْدَةَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ؟» (رواه أبو داود): پێغەمبەری خوا بە لای مندا لادا لە کاتێکدا من بە شێوازێک دانیشتبووم کە دەستی چەپم دابووە دواوەی خۆم و پاڵم پێوە دابوو، فەرمووی: ئایا بە شێوازی ئەو کەسانە دادەنیشیت کە غەزەبیان لێگیراوە؟ ئەم فەرموودەیە ڕوونی دەکاتەوە کە شێوازی دانیشتن و پاڵدانەوە (وەک پاڵدان بە دیوار یان مێز یان دانیشتنی شل و بێباکانە) تەنها ڕەفتارێکی ناکۆمەڵایەتی نییە، بەڵکو لە ڕووی ئاینی و ئەدەبیشەوە سەرکۆنە کراوە.
سەعیدی کوڕی موسەیەب (تابعی گەورە) دەفەرموێت: «کاتێک لەبەردەم کەسێکی خاوەن زانست یان خاوەن دەسەڵاتێکی دادپەروەردا دەوەستیت، وەک بەندەیەکی گوێڕایەڵ و بەئەدەب بوەستە، چونکە ڕێزی دەرەوەت، نیشانەی ڕێزی ناوەوەتە.»

سێیەم: ئەتەکێتی گفتوگۆ و داواکاری

زمان و ڕەفتاری مرۆڤ لە کاتی ئاخاوتندا، ئاوێنەی بیرکردنەوە و ئاستی پەروەردەیەتی، بۆیە لە کاتی گفتوگۆ و خستنەڕووی داواکارییەکانت لە بەردەم بەڕێوەبەر یان کارمەندان، ئەم بنەمایانە جێبەجێ بکە:
کورت و ڕاشکاو: کارگێڕی شوێنی قسەی زۆر نییە. داواکارییەکەت بە کورتی و بە ڕێزەوە بڵێ بۆ نموونە: "بەڕێزم، هاتووم بۆ وەرگرتنی ناسنامەی خوێندن".

دەستکاری نەکردن: مێزی بەڕێوەبەر یان فەرمانبەر، سنوورێکی تایبەتی هەیە. هەرگیز دەست بۆ ئەو وەرەقە، پەڕاو، مۆبایل یان فایلانە مەبە کە لەسەر مێزەکە داندراون. ئەو بەڵگەنامانە ئەمانەت و نهێنین، و چاو لێبڕین یان دەستکاریکردنیان بەزاندنی ماف و یاساکانە.
دەنگ بەرزنەکردنەوە: تەنانەت ئەگەر کێشەیەکیشت هەبوو، بە هێمنی قسە بکە. هاوارکردن لە ژووری کارگێڕی ئەتەکێتی فێرخوازی قورئان نییە. هاوارکردن و تووڕەیی لە ژووری کارگێڕیدا، نەک هەر کێشەکە چارەسەر ناکات، بەڵکو بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ ئەتەکێتی فێرخوازێکی بەئەدەب و حورمەتی ئەو شوێنەدا ناگونجێت.
ئیمامی حەسەنی بەسری (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: «سەیری ناو نامە و پەڕاوی برایەکەت یان بەرپرسەکەت بە بێ مۆڵەتی ئەو، جۆرێکە لە خیانەت.»

چوارەم: ئەتەکێتی کاتی چاوەڕوانی

پاراستنی حورمەتی شوێن و کاتی چاوەڕوانیکردن، نیشانەی هۆشیاری و ئاستی بەرزی پەروەردەی مرۆڤە، بۆیە پێویستە ئەم ڕێسایانە جێبەجێ بکرێن:
ئەگەر لەناو ژووری بەڕێوەبەر یان کارمەندەکەدا کەسێکی تر هەبوو، لە دەرەوە بە هێمنی بوەستە و چاوەڕوان بە تا ئەو کەسە کارەکەی تەواو دەبێت و دێتە دەرەوە؛ بە چوونە ژوورەوەی کتوپڕ، متمانە و ئارامی کۆبوونەوەکە تێک مەدە.
لە کاتی چاوەڕوانیکردندا لە پشت دەرگاکان، بە هیچ شێوەیەک هەوڵ مەدە گوێ بۆ دەنگی ناو ژوورەکە شێت بکەیت یان بزانیت چی دەوترێت. ئەم ڕەفتارە جۆرێکە لە سیخوڕی و دزەکردنە ناو نهێنی خەڵک، کە لە

ڕووی کۆمەڵایەتییەوە کارێکی نەشیاوە و لە ڕووی ئاینی ئیسلامیشەوە بە توندی قەدەغە کراوە..
بەڵگەی قورئانی: وَلَا تَجَسَّسُوا (الحجرات: ١٢). واتا: «سیخوڕی مەکەن و بەدوای عەیب و نهێنییەکانی یەکتردا مەکۆڵنەوە.»
بەڵگەی فەرمودە: «وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ، وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ الآنُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (رواه البخاري) «هەرکەسێک بە دزییەوە گوێ لە قسەی کۆمەڵێک خەڵک بگرێت لە کاتێکدا ئەوان پێیان ناخۆش بێت یان لێی ڕابکەن، لە ڕۆژی دواییدا قورقوشمی تواوە دەکرێت بە ناو گوێچکەکانیدا.»

پێنجەم: ئەتەکێتی کاتی دەرچوون

نیشاندانی ئەمەک و سوپاسگوزاری: کاتێک کارەکەت یان گفتوگۆکەت تەواو بوو، بە ڕوویەکی خۆشەوە سوپاسی بەڕێوەبەر یان کارمەندەکە بکە بۆ ئەو کاتەی کە پێی بەخشیویت.
بەڵگەی فەرمودە: پێغەمبەری دەفەرموێت: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ» (رواه الترمذي) «هەرکەسێک سوپاسی خەڵکی نەکات [لەبەرامبەر چاکە و خزمەتەکانیاندا]، سوپاسی خوای گەورەشی نەکردووە.»
دەرچوونی بەئەدەب و هێمن: بە هێمنی و بەبێ پەلەکردن بەرەو دەرگاکە بڕۆ (بە شێوازێک کە پشت نەکەیتە کەسی بەرامبەر ئەگەر گونجاو بوو)، و کاتێک دەچیتە دەرەوە، دەرگاکە بە نەرمی لەدوای خۆت دابخە؛ هەرگیز دەرگا بە توندی و بە دەنگەدەنگ مەدە بە یەکدا، چونکە ئارامی شوێنەکە تێکدەدات.
کۆبەند: ژووری کارگێڕی ئاوێنەی ڕێکخستنی سەنتەرە. ئەگەر تۆ لێرەدا بە ئەدەب بیت، مانای وایە قورئانەکە کارتێکردنی لەسەر ڕەفتارەکانت

هەبووە. وەک دەوترێت" :هەرکەسێک ڕێز لەو کەسانە بگرێت کە خزمەتی زانست دەکەن، خودا لە زانستەکەی بەهرەمەندی دەکات."

١٢ .ئەتەکێتی ڕێزگرتن و بەگوێکردنی دایک و باوک

خوای گەورە ڕێزگرتن لە دایک و باوکی بەستووەتەوە بە پەرستنی خۆیەوە. فێرخوازی ڕاستەقینە ئەو کەسەیە کە قورئانەکەی لە ڕەفتاریدا بەرامبەر دایک و باوکی دەبینرێت.

یەکەم: ئەتەکێتی گفتوگۆ و تۆنی دەنگ (أدب الخطاب)

شێوازی ئاخاوتنی تۆ لەگەڵ دایک و باوکتدا پێویستە بە تەواوی جیاواز و تایبەتتر بێت لە بەراورد بە هەر کەسێکی تری دەوروبەرت:
نەرمی و میهرەبانی: لە کاتی قسەکردندا بە چاوێکی پڕ لە بەزەییەوە سەیریان بکە، هەرگیز دەنگت لە دەنگی ئەوان بەرزتر مەکە، و بە وشەی "تۆ"ی ڕووت بانگیان مەکە؛ بەڵکو هەمیشە وشەی پڕ لە ڕێز و سۆزی وەک «دایە گیان» و «بابە گیان» بەکاربهێنە.
دوورکەوتنەوە لە دەربڕینی بێزاری (وشەی ئۆف): تەنانەت ئەگەر لە ناخەوە ماندوو یان بێزاریش بوویت، نابێت بە دەموچاو، بە شێوازی هەناسەدان یان بە زمانت هیچ جۆرە تاقەتپڕووکانێک نیشان بدەیت.
بەڵگەی قورئانی :فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا]الإسراء: ٢٣.[واتا: «تەنانەت پێیان مەڵێ (ئۆف) [کە نیشانەی بێزارییە]، و پێشیاندا هەڵمەشاخێ، بەڵکو هەمیشە قسەی نەرم، بەڕێز و شیاویان لەگەڵدا بکە.»
گوێگرتنی چالاک :کاتێک قسەت بۆ دەکەن، یاری بە مۆبایلەکەت مەکە و سەیری ئێرە و ئەوێ مەکە؛ بە تەواوی **ڕووت تێبکە و گوێیان لێ بگرە وەک ئەوەی گرنگترین زانیاریت پێ بڵێن.**

دووەم: ئەتەکێتی بەگوێکردن

بەگوێکردنی دایک و باوک لە ڕووی شەرعییەوە ئەرکێکی واجبە لەسەر شانی فێرخواز، مەگەر لە کارێکدا بێت کە سەرپێچی و تاوانی خوای گەورەی تێدا بێت:

پێشخستنی داواکاری ئەوان: ئەگەر خەریکی وانە خوێندن بوویت و دایکت داوای شتێکی لێ کردیت، وەڵامی بدەرەوە و کارەکەی بۆ بکە مەگەر تاقیکردنەوەیەکی زۆر گرنگ بێت و بە میهرەبانی مۆڵەتیان لێ بخوازیت.

بەبێ منەت: کاتێک کارێکیان بۆ دەکەیت، بە مۆنی و بە بێزاری مەکە. وای نیشان بدە کە بە شانازییەوە خزمەتیان دەکەی.

بەڵگەی فەرموودە: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ بۆ جیهاد، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئایا دایک و باوکت ماون؟ وتی: بەڵێ. فەرمووی :فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ" بچۆ لە خزمەتکردنی ئەواندا تێبکۆشە."

سێیەم: ئەتەکێتی جەستەیی و ڕەفتار لە ناو ماڵ

پێشکەوتنی ئەوان: لە کاتی ڕۆشتندا مەکەوەرە پێش دایک و باوکت. کاتێک دێنە ژوورەوە، هەستە بۆیان و شوێنی خۆتیان بدەرێ.

ماچکردنی دەست و سەر: وەک نیشانەیەک بۆ ڕێز و خۆشەویستی، بەردەوام دەست و سەریان ماچ بکە؛ ئەمە نیشانەی گەورەیی تۆیە نەک بچوکی.

مۆڵەت خواستن :پێش ئەوەی بچیتە ژووری خەوتنیان، یان پێش ئەوەی بچیتە دەرەوە لە ماڵ، مۆڵەتیان لێ وەربگرە و دڵنیایان بکەرەوە کە بۆ کوێ دەچیت.

چوارەم: خزمەتکردن و دوعای خێر

یارمەتیدان لە کارەکاندا :مەبەرە بارگرانی بەسەر دایکتەوە؛ قاپەکانت کۆبکەرەوە، ژوورەکەت ڕێکبخە، و لە کارەکانی ماڵدا دەستیان بگرە.
دوعای بەردەوام :لە هەموو نوێژەکانتدا دوعای خێریان بۆ بکە.
دوعای قورئانی :رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (الإسراء: ٢٤). «پەروەردگارا! ڕەحمەتیان پێ بڕژێنە و لێیان خۆش بە، هەر وەک چۆن لە منداڵیدا منی کڵۆڵیان پەروەردە کرد.»

پێنجەم: وەفا دوای زانست پێگەیاندنی دایک و باوک

کاتێک لە سەنتەر فێری ئایەتێک یان ئەدەبێک دەبیت، بە زمانێکی شیرین بۆیان باس بکە و نیشانیان بدە کە زانستەکەت تۆی کردووە بە مرۆڤێکی باشتر بۆ ئەوان.
بە هیچ جۆرێک زانیاری و زانستەکەت بەسەر ئەواندا مەفرۆشەرەوە؛ تەنانەت ئەگەر ئەوان خوێندەواریشیان نەبێت، ئەوان مامۆستای یەکەمی ژیانی تۆن.
کۆبەند :دایکت و باوکت دەرگای بەهەشتی تۆن. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :رِضَا الرَّبِّ فِي رِضَا الْوَالِدِ، وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ "ڕەزامەندی پەروەردگار لە ڕەزامەندی باوکدایە، و توڕەیی پەروەردگاریش لە توڕەیی باوکدایە". بۆیە ئەگەر دەتەوێت قورئان لە ناو دڵتدا جێگیر بێت، دڵی دایک و باوکت ڕازی بکە.

١٣ .ئەتەکێتی گەشت، مەلەوانگە و یاریگا

ئیسلام دژی کات بەسەربردن و وەرزش نییە، بەڵکو هانی دەدات بۆ ئەوەی جەستە و دەروون بەهێز بن. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ" بڕواداری بەهێز باشتر و خۆشەویستترە لای خودا لە بڕواداری لاواز". بەڵام گرنگە ئەم کاتانە دوور بن لە گوناه و بێڕێزی.

یەکەم: ئەتەکێتی گەشت و سەیران.

گەشتکردن لەگەڵ هاوڕێیان و مامۆستایان دەرفەتێکە بۆ توندکردنی پەیوەندییەکان و تاقیکردنەوەی ڕەوشت.
هاوکاری: لە گەشتدا تەمەڵ مەبە؛ یارمەتی هاوڕێکانت بدە لە هەڵگرتنی کەلوپەل و ئامادەکارییەکان.
بەڵگەی قورئانی :خوای گەورە دەفەرموێت :وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ (المائدة: ٢).
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەرەوە ﷺ: «وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ» (مسلم). "خودا لە یارمەتیدانی بەندەکەیدایە، مادام بەندەکە لە یارمەتیدانی براکەیدا بێت."
نموونەی پێشەوا: پێغەمبەر ﷺ لە گەشتێکدا کاتێک هاوەڵان کاریان دابەش کرد، فەرمووی: "منیش دار کۆدەکەمەوە"، چونکە حەزی نەدەکرد لە هاوەڵانی جیاواز بێت و کار نەکات.
دەگێڕنەوە کاتێک (عبدالله بن المبارك) لەگەڵ هاوڕێکانیدا دەچوو بۆ گەشت، مەرجی دادەنا کە خۆی خزمەتکاریان بێت و خواردنیان بۆ ئامادە بکات، بۆ ئەوەی خێری هاوکاری و خزمەتکردنی هاوڕێکانی پێببڕێت.
پاراستنی ژینگە :فێرخوازی قورئان نابێت ببێتە هۆی پیسکردنی زەوی.

بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ" لابردنی ئازار و پیسی لە سەر ڕێگا خێرە". کەواتە جێهێشتنی زبڵ و پیسی گوناهێکی گەورەیە و بێڕێزییە بە نیعمەتی سروشت.

پێغەمبەرەوە ﷺ: «اتَّقُوا اللَّعَّانَيْنِ: الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ، أَوْ فِي ظِلِّهِمْ» (مسلم)."دوور بکەونەوە لەو دوو کارەی دەبنە هۆی نەفرەت لێکردن: ئەوەی لە سەر ڕێگای خەڵکی یان لە سێبەرەکەیاندا (کە تێیدا پشوو دەدەن) پیسایی دەکات (یان زبڵ و خاشاک فڕێ دەدات)."

ئیمامی غەزالی دەفەرموێت: "سروشت و زەوی شوێنی پەرستنی خودایە، تێکدان و پیسکردنی بێڕێزییە بەو شوێنەی کە تێیدا سوژدە بۆ خودا دەبرێت."

دووەم: ئەتەکێتی مەلەوانگە (آداب السباحة)

مەلەکردن وەرزشێکی بەسوودە، بەڵام پاراستنی سنوورە شەرعییەکان تێیدا واجبە.

پاراستنی عەورەت ستر العورة: فێرخواز تەنانەت لە کاتی وەرزشیشدا ڕێز لە جەستەی خۆی دەگرێت.

بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: احْفَظْ عَوْرَتَكَ إِلَّا مِنْ زَوْجَتِكَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ .بۆیە دەبێت شۆرتەکەت لە خوار ئەژنۆ بێت و تەنک نەبێت.

لە فەرموودەی پێغەمبەرەوە ﷺ: «لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، وَلَا تَنْظُرُ الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ» (مسلم). "پیاو نابێت سەیری عەورەتی پیاو بکات، وە ژنیش نابێت سەیری عەورەتی ژن بکات." (ئەمە نیشان دەدات کە تەنانەت لە مەلەوانگەی تایبەت بە پیاوانیشدا، نابێت چاو بەرەڵا بکرێت).

پاکوخاوێنی و ئەمانەت: ئاوی مەلەوانگە ئەمانەتە لە ملتان.

بەڵگەی قورئانی :إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ [البقرة: ٢٢٢].
پێش چوونە ناو ئاوەکە خۆت بشۆ تا خەڵکی تر بێزار نەکەیت.
لە فەرموودەی پێغەمبەرەوە ﷺ: «لا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لا يَجْرِي ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ» (البخاري)."با هیچ یەکێک لە ئێوە میز نەکاتە ناو ئەو ئاوە وەستاوەی کە ناڕوات، پاشان کاتێکی تر خۆی تێدا بشوات." (ئەمە بنچینەیەکی گەورەی تەندروستی و ئەتەکێتی مەلەوانگەیە).

سێیەم: ئەتەکێتی یاریگا و وەرزش الرياضة والأخلاق

وەرزش ئامرازە بۆ پەروەردەی نەفس، نەک بۆ دروستکردنی دوژمنایەتی.
گیانی وەرزشی و ڕەوشت: گاڵتەکردن بە دۆڕاو یان خۆبەگەورەزانین لە کاتی بردنەوەدا، لە ڕەوشتی بڕوادار نییە.
بەڵگەی فەرموودە :پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ .ئەگەر پێت ناخۆشە گاڵتەت پێ بکرێت، گاڵتە بە کەس مەکە.
زمان پاراستن: یاریگا نابێت ببێتە شوێنی جنێو و قسەی ناشرین.
بەڵگەی قورئانی پیرۆز: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾ [ق: ١٨]. "مرۆڤ چ ناواتە سەر زاری لە قسە و گوفتار، ئیلا چاودێرێکی ئامادەبوو تۆماری دەکات." (یاریگا عوزری ئەوە نییە جنێوی تێدا بدرێت).
بەڵگەی فەرموودە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت :لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلَا اللَّعَّانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ" بڕوادار تانەدەر و جنێودەر و خاوەن قسەی ناشرین و ڕەق نییە."
پێشخستنی نوێژ: وەرزش کات بەسەربردنە، بەڵام نوێژ فەرزە.
بەڵگەی قورئانی: إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا [النساء: ١٠٣]. هیچ یارییەک شایستەی ئەوە نییە نوێژەکەی بۆ دوا بخەیت.

چوارەم: ئەتەکێتی گشتی لە شوێنە گشتییەکان

نەرمی و میهرەبانی: توندوتیژی لە یاری و گەشتدا مەکە.
بەڵگەی فەرمووده :پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت :إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ" خودا نەرم و نیانە و نەرمی و نیانی لە هەموو کارێکدا خۆش دەوێت."
پاراستنی ماڵی گشتی: ئەو کەرەستە و مێز و کورسیانەی بەکاریان دەهێنیت ئەمانەتن.
بەڵگەی قورئانی: وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا [الأعراف: ٥٦]. تێکدانی کەلوپەلی گشتی جۆرێکە لە فەساد لەسەر زەوی.
لە فەرموودەی پێغەمبەرەوە ﷺ سەبارەت بە پاراستنی ماڵی گشتی: «إِنَّ رِجَالًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ، فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (البخاري). "کەسانێک هەن دەستکاری و تێکدانی ماڵی خودا (ماڵی گشتی و موڵکی موسڵمانان) دەکەن بەبێ حەق، ئەوا ئاگر چاوەڕوانیانە لە ڕۆژی دواییدا."
کۆبەند: گەشت و یاری کاتێکن بۆ پشوودانی مێشک، بەڵام ڕەوشتی فێرخواز پشووی نییە. با خەڵک کاتێک لە یاریگا یان گەشت دەتانبینن، بڵێن" :ئەمانە فێرخوازی قورئانن، چەند بە ئەدەب و خاوێنن ."!ئەمە گەورەترین بانگەوازە بۆ ئایینەکەت.

کۆتایی

هەڵگری پەیام یان تەنها هەڵگری کتێب؟

ئەی ئازیز ...ئێستا کە گەیشتوویتە کۆتایی ئەم ڕێنماییانە، بزانە کە جیاوازیی نێوان "زانا" و "کۆکەرەوەی زانیاری" تەنها لە "کردار"دایە. قورئان کاتێک کاریگەری دەبێت کە لە قورگت تێپەڕێت و بگاتە ناو دەمارەکانت، کاتێک دەستت دەجوڵێت، پێیەکانت هەنگاو دەنێن، و چاوەکانت تەماشا دەکەن، با هەر هەمووی بە ئەتەکێتی قورئانەوە بێت.

لەبیرت بێت، تۆ لە ناو کۆمەڵگەدا نوێنەری ئەم سەنتەرە و نوێنەری ئەو مامۆستایەیت کە ماندوو دەبێت بۆت. خەڵک لە ڕێگەی ڕەوشتی تۆوە بڕیار لەسەر ئایینەکەت دەدەن. ئەگەر بینینت خاوێن و بەئەدەب و میهرەبانیت، دەڵێن" :ئافەرم بۆ ئەو قورئانەی ئەم مرۆڤەی پەروەردە کردووە."

ئەم خاڵانەی خوێندتەوە، با تەنها مەرەکەبی سەر کاغەز نەبن، بیانکە بە هەناسەی ژیانت. لەبەردەم مامۆستاکەتدا وەک قوتابییەکی وەفادار، لەماڵەوە وەک ڕۆڵەیەکی باوەڕپێکراو، و لە جیهانی دیجیتاڵیدا وەک مرۆڤێکی بەڕێز دەربکەوە.

دوعای ئێمە ئەوەیە کە خودا تەنها مێشکت پڕ نەکات لە وشە، بەڵکو ناخت پڕ بکات لەو نوری ئەدەبەی کە تاریکییەکانی سەردەم دەڕەوێنێتەوە. بمانکاتە قورئانێکی زیندوو، کە هەرکەس بمانبینێت، ناوی خودای بیر بکەوێتەوە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

لیستی سەرچاوە و ژێدەرەکان

یەکەم: القران الكريم سەرچاوەی یەکەم و بنەڕەتی

دووەم: كتب السنة النبوية الشريفة کتێبەکانی فەرموودە

١- صحيح البخاري: الإمام محمد بن إسماعيل البخاري ت: ٢٥٦هـ، تحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، دار طوق النجاة، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٢٢هـ.

٢- صحيح مسلم: الإمام مسلم بن الحجاج القشيري ت: ٢٦١هـ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي، بيروت، ١٩٥٥م.

٣- الأدب المفرد: الإمام محمد بن إسماعيل البخاري، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار البشائر الإسلامية، بيروت، الطبعة الثالثة، ١٤٠٩هـ.

٤- الأربعون النووية: الإمام يحيى بن شرف النووي ت: ٦٧٦هـ، تحقيق: قصي محب الدين الخطيب، دار الريان للتراث، القاهرة، ١٤٠٧هـ.

سێیەم: كتب أدب الطالب والعلم کتێبەکانی ئەدەبی فێرخواز

٥ .تذكرة السامع والمتكلم في أدب العالم والمتعلم: الإمام ابن جماعة الكناني ت: ٧٣٣هـ، تحقيق: محمد بن مهدي العجمي، دار البشائر الإسلامية، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٣٤هـ.

٦ .حلية طالب العلم: الشيخ بكر بن عبد الله أبو زيد ت: ١٤٢٩هـ، دار العاصمة، الرياض، الطبعة الأولى، ١٤٠٨هـ.

٧ .جامع بيان العلم وفضله: الإمام ابن عبد البر الأندلسي ت: ٤٦٣هـ، تحقيق: أبي الأشبال الزهيري، دار ابن الجوزي، السعودية، الطبعة الأولى، ١٤١٤هـ.

٨ .الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع: الخطيب البغدادي ت: ٤٦٣هـ، تحقيق: د. محمود الطحان، مكتبة المعارف، الرياض، ١٤٠٣هـ.

٩ .تعليم المتعلم طريق التعلم: الإمام برهان الدين الزرنوجي ت: ٥٩١هـ، تحقيق: مروان قباني، المكتب الإسلامي، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠١هـ.

چوارەم: كتب التربية والسلوك کتێبەکانی پەروەردە و ڕەوشت

١٠ .إحياء علوم الدين: الإمام أبو حامد الغزالي ت: ٥٠٥هـ، دار المعرفة، بيروت، بدون تاريخ.

١١ .مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين: الإمام ابن قيم الجوزية ت: ٧٥١هـ، تحقيق: محمد المعتصم بالله البغدادي، دار الكتاب العربي، بيروت، الطبعة الثالثة، ١٤١٦هـ.

١٢ .أدب الدنيا والدين: الإمام أبو الحسن الماوردي ت: ٤٥٠هـ، تحقيق: محمد أديب الجادر، دار القلم، دمشق، ١٤٠٤هـ.

١٣ .الرسالة المسترشدين: الإمام الحارث المحاسبي ت: ٢٤٣هـ، تحقيق: عبد الفتاح أبو غدة، دار السلام، القاهرة، الطبعة العاشرة، ١٤٠٩هـ.

پێنجەم: كتب الآداب العامة کتێبەکانی ئەدەبە گشتییەکان

١٤ .الآداب الشرعية والمنح المرعية: الإمام ابن مفلح المقدسي ت: ٧٦٣هـ، دار عالم الكتب، الرياض، ١٤١٩هـ.

١٥. موسوعة الآداب الإسلامية: عبد العزيز بن فوزان الفوزان، دار ابن الجوزي، الدمام، الطبعة الأولى، ١٤٣١هـ.شەشەم: كتب آداب حملة القرآن کتێبە تایبەتەکان بە ئەدەبی هەڵگرانی قورئان

١٦ .التبيان في آداب حملة القرآن: الإمام يحيى بن شرف النووي ت: ٦٧٦هـ، تحقيق: محمد الحجار، دار البشائر الإسلامية، بيروت، الطبعة التاسعة، ١٤٢٤هـ.

١٧ .أخلاق حملة القرآن: الإمام أبو بكر الآجري ت: ٣٦٠هـ، تحقيق: فواز أحمد زمرلي، دار الكتاب العربي، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٠٧هـ.

١٨ .جمال القراء وكامل الإقراء: الإمام علم الدين السخاوي ت: ٦٤٣هـ، تحقيق: د. مروان العطية، دار المأمون للتراث، دمشق، ١٤١٨هـ.

حەوتەم: كتب آداب العشرة والمجالسة کتێبەکانی ئەدەبی مامەڵە و دانیشتن

١٩ .أدب العشرة وذكر الصحبة والأخوة: الإمام أبو البركات الغزي ت: ٩٨٤هـ، تحقيق: محمد خير رمضان يوسف، دار ابن حزم، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤١٨هـ.

٢٠ .غذاء الألباب في شرح منظومة الآداب: الإمام محمد بن أحمد السفاريني ت: ١١٨٨هـ، تحقيق: محمد عبد العزيز الخالدي، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الثانية، ١٤٢٣هـ.

٢١ .موسوعة الأخلاق والآداب الإسلامية: الشيخ عبد العزيز بن عبد الله بن باز ت: ١٤٢٠هـ، دار التدمرية، الرياض، ١٤٢٤هـ.

هەشتەم: كتب فقه السلوك والقيم کتێبەکانی فیقهی ڕەفتار و بەهاکان

٢٢ .المنهاج في شعب الإيمان: الإمام الحليمي ت: ٤٠٣هـ، تحقيق: حلمي محمد فودة، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الأولى، ١٤٢٩هـ.

٢٣ .مختصر منهاج القاصدين: الإمام ابن قدامة المقدسي ت: ٦٢٠هـ، تحقيق: علي عبد الحميد الحلبي، دار عمار، عمان، الطبعة الأولى، ١٤١٢هـ.

٢٤ .تحفة الأبرار في الآداب والأذكار: الإمام جلال الدين السيوطي ت: ٩١١هـ، تحقيق: عبد الله ناصر، دار الصحابة للتراث، طنطا، ١٤١١هـ.

نۆیەم: مراجع حديثة في الإتيكيت الإسلامي سەرچاوە هاوچەرخەکان لە ئەتەکێتی ئیسلامیدا

٢٥ .الآداب الإسلامية في العلاقات الاجتماعية: د. يوسف القرضاوي، مكتبة وهبة، القاهرة، الطبعة الثانية، ٢٠٠٤م.

٢٦ .الإتيكيت الإسلامي آداب التعامل مع الآخرين: د. عبد الله بن حمد العويسي، دار الحضارة للنشر، الرياض، ٢٠١٢م.

٢٧. من أدب الإسلام: الشيخ محمد بن إسماعيل المقدم، دار الإيمان، الإسكندرية، ٢٠٠٢م.